

Bruna NARDELLI

TERAKOTNA PLASTIKA U ARHEOLOŠKOME MUZEJU U SPLITU

LE TERRECOTTE FIGURATE DEL MUSEO ARCHEOLOGICO DI SPALATO

UDK: 903:738.6 (497.5 Vis, Hvar, Solin)
Izvorni znanstveni članak
Prilmljeno: 30. 9. 1999.
Odobreno: 21. 12. 1999.

Bruna Nardelli
I, VENEZIA
Università degli Studi di Venezia

U ovom radu obrađeno je devedesetdevet predmeta terakotne plastike koji su pohranjeni u Arheološkome muzeju u Splitu, podrijetlom s Visa, Hvara i Solina, većina bez podataka o kontekstu nalaza. Statuice ove najmnogobrojnije terakotne kolekcije u Hrvatskoj, koje karakterizira ikonografska raznolikost, pokrivaju vremensko razdoblje od 5. st. pr. Kr. do 3. st.

Još od prvih godina djelovanja splitskoga Arheološkog muzeja, od godine 1820. skupljaju se i čuvaju i nalazi od pečene gline. Ovaj katalog obuhvaća samo dio tog materijala: obrađuje predmete sitne figuralne plastike, tzv. terakote,¹ od kojih je većina pohranjena u splitskome Muzeju, dok se ostale nalaze u zbirci tog Muzeja u Visu.²

---

* Zahvaljujem prof. B. Kiriginu koji mi je ponudio objavljivanje ovog materijala, kao i dr. Emiliju Marinu, ravnatelju Arheološkoga muzeja u Splitu. Posebno zahvaljujem dr. N. Cambiju, dr. R. Miller Ammerman i dr. R. Košćević na njihovoj stručnoj pomoći. Zahvaljujem također prof. M. Bonačić Mandinić i prof. J. Mardešić na susretljivosti, te B. Penđeru i T. Seseru, autorima većine fotografija.

¹ U ovom se radu rabi izraz "terakota" (G. A., *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, Leksikografski zavod, 4, Zagreb 1966, s. 413: "Terracotta, tal. riječ za pečenu glinu... U užem značenju, figuralna plastika od pečene gline."), koji je uobičajen u stručnoj literaturi; označava figuralnu plastiku, skulpturu, arhitektonsku ornamentiku te dekorativne reljefe od pečene gline. Za povijesni pregled i razvoj izrade figuralne plastike tijekom stoljeća vidi: BURR THOMPSON, 1963, s. 13-60; BESQUES-MOLLARD, 1963, s. XI-XXV; HIGGINS, 1969, s. 3-18; HIGGINS, *Tanagra*. Na hrvatskome: M. SANADER, *Zbirka starogrčke koroplastike na Brijunima*, *OpuscArchaeol*, 21, 1997, s. 37-66.

² "Arheološka zbirka u Visu" formirana je 1983. godine: Issa, 1986, s. 2; KIRIGIN, 1996, s. 8.

Glavnina predmeta je bez podataka o kontekstu nalaza, što sigurno otežava njihovu povijesnu i kronološku identifikaciju. Pouzdano je da su sve terakote nađene na području srednje Dalmacije i njezinih otoka. Većina ih je s Visa, desetak iz Solina, a ima i pojedinačnih nalaza iz Starog Grada s otoka Hvara.

Jedan dio predmeta za koje je zabilježeno da potječu s Visa, pripadao je privatnim zbirka viških obitelji Lučić - Roki i Dojmi (sl. 1-3); prvu je, oko godine 1930., otkupio splitski Arheološki muzej, a dio predmeta iz zbirke Dojmi³ nakon II. svjetskog rata prelazi u vlasništvo Muzeja.⁴ Podaci o terakotama koje su nađene prigodom arheoloških istraživanja na nekropoli Martvilo 1948. i 1955. godine, veoma su šturi i nepotpuni; zabilježeno je samo da su pronađene na području nekropole, i to kao grobni prilozi.⁵ Premda je tijekom zaštitnih iskopavanja osamdesetih godina otkriven veći broj grobnica s veoma bogatim prilozi, ⁶ pronađena je samo jedna figurica (Kat. br. 18).

Gotovo sve terakote za koje postoje podaci o pronalasku na području Hvara i Solina otkupljivali su tijekom godina ravnatelji Muzeja, tako da je najstariji otkup zabilježen u muzejskom Katalogu već godine 1826. (Kat. br. 32).

Terakotna plastika iz Arheološkoga muzeja u Splitu nije do sada bila objavljena kao jedinstvena cjelina. U vodiču iz godine 1894. spominje se "...skupina polugole Venere i dvaju Erota" (Kat. br. 91),⁷ D. Rendić-Miočević godine 1952. detaljno opisuje "Glinenu statuetu Minerve iz Solina" (Kat. br. 89),⁸ a B. Gabričević prvi obrađuje manji broj terakota s

³ ABRAMIĆ, 1949, s. 12. Mnoge viške terakote su zagubljene: u splitskome Arheološkom muzeju čuvaju se dvije fotografije s predmetima iz zbirke Dojmi, kojima je trag izgubljen. Na jednoj je prikazana ljupka "Tanagra" figura koja se naslanja na visoki, četvrtasti stup (KIRIGIN, 1996, s. 146), a na drugoj je tzv. "Magenta vaza" s likovima Pana i jelena, koji su u poluležećem položaju, poput one pohranjene u Petit Palaisu u Parizu (R. A. HIGGINS, *Magenta ware, BrMusYearbook* 1, 1976, s. 17, sl. 7).

⁴ O tome potanje: NIKOLANCI, 1962, s. 58; KIRIGIN, 1996, s. 30, dr. Posebene zahvale dugujem prof. I. Maroviću koji mi je dao korisne podatke o zbirci Dojmi.

⁵ Godine 1948. istraživanja je vodio M. Abramić (ABRAMIĆ, 1949, s. 12), a 1955. B. Gabričević i M. Nikolanci (NIKOLANCI, 1962, s. 83-86; B. KIRIGIN, *Zapažanja o helenističkoj nekropoli Isse, Materijali*, XX, Beograd 1985, s. 91-104, T. I-VI; KIRIGIN, 1996, s. 32, dr.).

⁶ Jedina terakota (Kat. br. 18) nađena je u obiteljskoj grobnici br. 5 (CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1981, s. 64). Tih su godina istraženi i neki devastirani grobovi, pa se može pretpostaviti da su i eventualne terakote odnesene prije istraživanja. Godine 1976. teren vodi N. Cambi, a od 1979. do 1984. B. Kirigin (CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1980, s. 82; CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1981, s. 64 i dr.; KIRIGIN, 1984, s. 46; KIRIGIN-MARIN, 1985, s. 45 i dr.; *Issa*, 1986, s. 2; KIRIGIN, 1996, s. 35).

⁷ Opisujući predmete "od opeke" u "Arheologičkom Solinskom Muzeju", pod brojem 496. Bulić navodi "ulomak skupine polugole Venere i dvaju Erota" (JELIĆ-BULIĆ-RUTAR, 1894, s. 156).

⁸ RENDIĆ MIOČEVIĆ, 1952, s. 147, sl. 1 a-b.

Visa,⁹ dok je jedan dio viških statuica spomenut u katalogima izdanima prigodom izložbe “*Issa, otok Vis u helenizmu*”.¹⁰

Ovaj katalog podijeljen je u dva dijela: prvi dio obuhvaća terakote koje pripadaju vremenskom razdoblju od 5. do 1. stoljeća pr. Kr., a drugi obuhvaća rimske terakote iz 2. i 3. stoljeća.

Gotovo sve figurice otisnute su iz kalupa, a samo je jedna u cijelosti ručno oblikovana (Kat. br. 35). Većina ih je proizvod vrlo kvalitetne izrade, iz dobrog i “neizmorenog” kalupa, manji broj je rezultat loše i istrošene matrice, tako da je njihov izgled izgubio na svježini i ljepoti izvornog prototipa. Istrošenost i okrnjenost nekih primjeraka posljedica su dugotrajne uporabe u vremenu nastanka; na nekima je očit utjecaj vremenskih i kemijsko-fizičkih faktora, tako da im je izgled ugrožen.

Figurice se međusobno razlikuju po vrsti i kvaliteti upotrijebljene gline. Utvrđeno je nekoliko skupina koje karakterizira osobenost boje: skupina A (oker) s podskupinama A1 (oker-crvenkasta) i A2 (oker-žučkasta), B (crvena) s podskupinama B1 (narančasta) i B2 (crveno-smeđa) te C (siva). Prevladava skupina A, oker obiju varijanti, slijedi B crvenkasta, gdje dominira podskupina crveno-smeđe nijanse. Statuice od sive gline su u manjini. Radi se samo o zaključku makroskopske analize koja je omogućila definiranje skupina na osnovi boje koju je glina dobila nakon procesa pečenja.¹¹ Na gotovo svim statuicama uočljivi su ostaci bijele podloge, tzv. *engobe*,¹² a na manjem broju vidljivi su tragovi boja, koje su, neotporne na vlagu i druge atmosferske elemente, izbljedjele ili su potpuno otpale s površine.

Ne postoje pouzdani arheološki podaci koji bi potvrdili lokalnu proizvodnju pojedinih terakota, no neke značajne indicije ukazuju na eventualnu isejsku proizvodnju. Prigodom zaštitnih iskapanja godine 1948. otkriveni su ostaci lončarske peći na sjeveroistočnoj strani zapadne isejske

⁹ GABRIČEVIĆ, 1968, s. 148-51, sl. 1 a-b, T. VIII.

¹⁰ *Issa*, 1983, s. 14, dr., br. 1-25, sl. 14-16; *Issa*, 1986, s. 34-36, br. 227, 229-233; 235-236; 239-253.

¹¹ Za identifikaciju vrste gline, tj. za radionice iz kojih je izišao ovaj materijal nije dovoljno utvrditi gradaciju boje, nego je potrebno ispitivanje koje bi otkrilo bitne osobenosti upotrijebljene gline, a to bi bila mineraloška-petrografska analiza, koju, na žalost, nije bilo moguće izvesti. O terakotnoj analizi: N. CUOMO DI CAPRIO-S. SANTORO BIANCHI, *Lucerne fittili e bronzee del Museo Civico di Lodi*, Lodi 1983, s. 35, 182; N. CUOMO DI CAPRIO, *La ceramica in Archeologia*, s. 155, dr., Roma 1985.

¹² Francuska riječ *engobe*. U hrvatskom nema odgovarajućeg termina (“engoba” je upotrijebljena u G. A., *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, Leksikografski zavod, 3, Zagreb 1964, s. 163, pod “Keramika”), pa se u ovome radu rabi slobodni prijevod tog pojma “bijela podloga”. Radi se o bijelom neprozirnom premazu od razvodnjene kaolinske gline, kod kojeg ne dolazi do procesa vetrifikacije tokom pečenja, pa su boje koje se nanose na takvu podlogu izrazitije: CUOMO DI CAPRIO, 1985, *o. c.*, s. 98-100.

*Sl. 1. Viške terakote; fotografija iz vremena M. Abramića
(foto-arhiv Arheološkog muzeja Split).*

Fig. 1. Le terrecotte di Lissa (Archivio del Museo Archeologico Split).

Sl. 2. Tzv. "Magenta vaza" iz zbirke Dojmi, Vis, izgubljena (foto-arhiv Arheološkog muzeja Split).

Fig. 2. Il vaso "Magenta" della raccolta Dojmi, ora perduto (Archivio del Museo Archeologico Split).

*Sl. 3. Tanagra figura iz zbirke Dojmi, Vis, izgubljena (foto-arhiv Arheološkog muzeja Split).
Fig. 3. Terrecotta della raccolta Dojmi di Lissa, ora perduta (Archivio del Museo Archeologico Split).*

Sl. 4. Tanagra figure iz Starog Grada, izgubljene (foto-arhiv Arheološkog muzeja Split).

Fig. 4. Terrecotte di Cittavechia di Lesina, ora perdute (Archivio del Museo Archeologico Split).

nekropole Martvilo,¹³ a za zaštitnih iskapanja godine 1980. pronađeni su ostaci uništenog ognjišta peći manjih dimenzija, u čijoj je blizini nađen gornji dio kalupa *firma*-svjetiljke i jedna rukom rađena terakota (Kat. br. 35).¹⁴ I u uvali Stonca, istočno od nekropole Vlaška njiva, zamijećeni su tragovi lončarske peći.¹⁵ Činjenica da za neke terakote (Kat. br. 14, 22-25, 64-66, 73-75) nisu poznate izravne stilske i tipološke analogije, kao i pojava uočljivih ikonografskih razlika u odnosu na te proizvode istoga tipa koji su pronađeni na raznim arheološkim lokalitetima na području Mediterana, također ukazuju na mogućnost lokalne otočne proizvodnje.

Isto tako, do sada nisu poznati arheološki podaci koji bi mogli potvrditi postojanje proizvodnje terakotne plastike na području *Pharosa*, (sl. 4)¹⁶ i *Salone*.¹⁷ Stoga samo sustavna arheološka iskapanja mogu dati precizan odgovor na pitanje lokalne proizvodnje figuralne plastike u ovim krajevima.¹⁸

¹³ ABRAMIĆ, 1949, s. 13, T. V; *Issa* 1986, s. 3; KIRIGIN, 1996, s. 33. Poznato je da su dimenzije otkrivene, te potom uništene peći bile prilično velike, promjera 2,5 do 3,0 m; o nalazu peći pripovijedao mi je akademik D. Rendić-Miočević, koji je bio prisutan prigodom njezina otkrivanja.

¹⁴ KIRIGIN-MARIN, 1985, s. 52, sl. 6.

¹⁵ ABRAMIĆ, 1949, s. 13; KIRIGIN, 1983 a, s. 28.

¹⁶ Koliko je poznato do sada na području Staroga Grada pronađeno je malo terakotne plastike; osim ženskog poprsja (Kat. br. 6) i možda figure sjedeće žene (Kat. br. 12), postoje i podaci da je u Starom Gradu nađen "...u tri groba po jedan kipić..." F. BULIĆ, *Starinska Iznašašća u Starigradu na otoku Hvaru (Pharos)*, *BullArchHistDalm*, 18, 1895, s. 71, dr.) od kojih se jedan čuva u venecijanskom Arheološkome muzeju (NARDELLI, 1991, s. 43-51, T. I-II, s. 46, br. 1, T. I,1), a za ostala dva teško je utvrditi gdje su pohranjena, no sudeći prema opisu navedenog Bulićevog članka može se zaključiti da je sačuvana njihova fotografija; naime u splitskome Arheološkom muzeju postoji slika s prikazom "Tanagra" figure i jednim ulomkom istoga tipa terakote na čijoj je poledini olovkom upisano: "Ljubić Don Šime": prema opisu ona sačuvana u cijelosti prepoznatljiva je zbog uočljive inkrustacije: "...nalegla na lievo vapnena maz tako tvrdo da bi se mogla jedva kojim kemičkim putem očistiti.", a ona manja kao: "...treći je komad samo visok 0.13. jer mu fali glava do prsiuh..." (BULIĆ, 1895, o. c., s. 71). Iz Staroga Grada je i ulomak kalupa za izradu toga tipa figura, zbog kojeg se, možda, može ukazati na eventualnu lokalnu proizvodnju (B. MIGOTTI, *Grčko-helenistička keramika...*, *VjesMuzZagreb*, 3, XIX, 1986, s. 147; B. MIGOTTI, *Grčko-helenistička keramika...*, II, *VjesMuzZagreb*, 3, XXII, 1989, s. 19, dr., br. 1, T. 7). Prigodom nedavnih arheoloških iskapanja pronađena je jedna terakotna glava (G. A., *Pharos, antički Stari Grad* /katalog izložbe/ Zagreb 1995, s. 82, br. 43) čije ikonografske i stilske osobine iskazuju sličnost sa splitskim ženskim poprsjem koje je datirano u konac 4. st. pr. Kr. (Kat. br. 6).

¹⁷ Bez obzira na nedostatak podataka glede njihova pronalaska, treba napomenuti da je ovaj mali broj terakota s područja Solina, raznovrsnog ikonografskog repertoara, a pokriva dugo vremensko razdoblje, od klasičnog (Kat. br. 9) i helenističkog razdoblja (Kat. br. 27; Kat. br. 30; Kat. br. 59-60; Kat. br. 78-79) do rimskog (Kat. br. 89-99), značajan pošto potvrđuje prisustvo terakotne plastike već od samog začetka Solina.

¹⁸ O tome detaljnije u Zaključku (*Considerazioni conclusive*) na koncu kataloga.

KATALOG

(Terakote bez inv. br. pohranjene su u Arheološkoj zbirci u Visu.)

(Mjere su dane u centimetrima i to visina, širina).

GRČKE TERAKOTE

1. GLAVA "GOZBENIKA" (Fb 1793)

Glina: A; 9,4 x 8,0. Nedostaje dio brade i vrata; oštećen nos i vijenac na lijevoj strani. Bez poledine.

Nalazište: Vis ili Solin.

Skladno bradato lice karakteriziraju bademaste oči, krupnih kapaka, širok nos, te usta tankih usnica, povijena u arhaiski osmijeh. Kosom podijeljenom po sredini te zabačenom otraga, dominira dijadema koju krase kuglice (osam s desne strane diska, šest s lijeve), nad kojom se izdiže stilizirani lotosov cvijet. Glava je vjerojatno pripadala statui tzv. gozbenika, koja je prikazivala muškarca na *klīne* u frontalnom, poluležećem položaju, s ritualnim predmetima u rukama. Sudeći prema tipu dijademe, može se pretpostaviti da se radi o ulomku statuice koja kronološki odgovara kasnijoj fazi, gdje je figura ogrnuta *himationom*, s *phialom* i lirom u rukama.

Od sredine 5. stoljeća figura se prikazuje u društvu ženskog lika postavljenog na suprotnom kraju *klīne*, a nešto kasnije pojavljuje se i nagi dječak (CAPORUSSO, 1975, s. 14). "Gozbenik" je jedna od najmnogobrojnijih terakota koje su pronađene u Tarentu (HIGGINS, 1969, s. 343, dr., br. 1262, T. 173; DE JULIIS-LO IACONO, 1988, p. 344, dr., 411), gdje je zamjećeno oko dvadesetak varijacija samostalnog "gozbenika" (JACOBONE, 1988, s. 50; *Napoli*, 1996, s. 95, dr.).

Postoje različite interpretacije tog lika: mnogi stručnjaci u skupnom prikazu vide Dionisa *Chthoniosa* u društvu Kore i Jakosa (F. LENORMANT, *GazArch*, 1881-82, s. 172; A. FURTWÄENGLER, *Sammlung Sabouroff*, 1883-87/1, s. 21; A. POTTIER, *BCH*, 1886, s. 315). Evans luči bradatog od golobradog tipa, identificirajući bradatoga s likom Dionisa - Hada ili Dionisa - Plutosa, dok onog bez brade poistovjećuje s likom mladog Korosa (A. J. EVANS, *Recent Discoveries of Tarantine Terra-Cottas*, *JHS*, 1886, s. 8-23, T. LXIII-LXIV). Metzger razrađuje tezu o liku Dionisa kao posebnog božanstva, identificirajući ga s Hadom, a ženski lik u njegovu društvu s Perzefonom (H. METZGER, *Dionysos chthonien d'après les Monuments figurés de la période classique*, *BCH*, 1944-45, s. 314). Walters je jedan od prvih koji drži da ova kompozicija predstavlja heroiziranog pokojnika u društvu supruge i sina (P. WALTERS, *Tarantiner Terracotten im Akademischen Kunstmuseum zu Bonn*, *ArchZeitung*, 1882, s. 285, sl. 8), a Wuilleumier iznosi kompromisno stajalište, smatrajući da se radi o prikazu podzemnog božanstva koje predstavlja lik pokojnika, tj. o prikazu u kojem se pokojnici predočuju poput podzemnih bogova kako bi došli pod njihovu zaštitu, o čemu govore i orfičko-pitagorinske doktrine prema kojima posvećenje stavlja pokojnika na razinu bogova (WUILLEUMIER, 1939, s. 399, dr.,

502, T. XXVIII, 5), dok Neutsch u muškom liku vidi heroiziranog pokojnika izrađenog prema liku ktoničkog božanstva (B. NEUTSCH, *Der Herros auf der Kline. Zu einer grossen Terracotta-Matrize im Nationalmuseum von Tarent, RM*, 1961, s. 150-163, T. 62-72). U svom detaljnom pregledu o "Gozbenicima" D. Caporusso smatra da se vjerojatno radi o heroiziranom pokojniku, koji je prikazan kao Dionis-Had (CAPORUSSO, 1975, s. 17, dr.).

Sudeći prema tipu frizure i brade te prema dekoraciji dijademe, može se pretpostaviti da je splitska glava pripadala tipu "Gozbenika" koji se datira u početak 5. stoljeća, s očitim osobenostima tarentinske radionice, kako se vidi iz dosta paralela s terakotama nađenima u Tarentu, kao npr. s onima pohranjenima u Louvru i Britanskom muzeju (MOLLARD BESQUES, 1954, s. 72, br. B501, B502, T. XLVI; HIGGINS, 1969, s. 338, dr., br. 1239, T. 170), ili s onima u Nacionalnom muzeju u Napulju s *phialom* u ruci (*Greci*, 1996, s. 99, br. 913), dok se najbliža tipološka i stilska sličnost iskazuje u usporednoj terakoti nađenoj u tarentinskom zavjetnom depou (JACOBONE, 1988, s. 59, dr., br. C1XVc1, T. 48 a).

Lit.: NIKOLANCI, 1966, s. 90, dr., T. XI, 2; na s. 90: "Nađena kod M. Abramića s tragovima još neočišćene zemlje, pa to ukazuje na nesumnjiv domaći lokalitet, po svojoj prilici iz srednje Dalmacije (otoci, u prvom redu Vis, a možda Salona)"; G. A., *Antički teatar*, N. Sad 1979, s. 86, sl. 23.

Početak 5. st.

2. FIGURA BOŽICE NA PRIJESTOLJU (*Bez inv. br.*)

Glina A; 17,0 x 7,0; vis. postolja: 1,5. Ostaci sivog premaza. Na stražnjoj strani okrugli otvor. Nedostaju glava i vrat.

Nalazište: Vis.

Ženska figura prikazana je frontalno u sjedećem položaju. Odjevena je u dugi *hiton*, priljubljen uz tijelo, tako da se naziru grudi. Na lijevom ramenu uočljiv je dio vela.

Nedostatak glave otežava identifikaciju ove statuice, no sjedeći položaj i ukočenost tijela, te djelić kose, odnosno vela koji se uočava na ramenu, ukazuju da se, vjerojatno radi o terakoti s prikazom božice koja bi prema Nikolanciju pripadala "... tipu koji se ponekad označuje kao sjedeća Kora, ali ponajviše bez pobliže determinacije." (NIKOLANCI, 1966, s. 101), tj. o tzv. "jonskom tipu" božice na prijestolju. Ove terakote, vezane za kult božica zagrobnog života Demetre, Kore ili Here, jonskoga podrijetla, javljaju se krajem 6. stoljeća (CAPORUSSO, 1975, s. 47, 52, br. 36, T. XXII), a proizvode se i na području Sicilije (G. CULTRERA, *Sicilia. Siracusa, NSc*, 1943, s. 88, br. 5, sl. 50; BELL, 1981, s. 124, br. 10, T. 5) i Južne Italije; primjerci tog tipa čest su nalaz uz hramove i u grobovima nekropola širom Mediterana.

Teško je odrediti ikonografiju glave viške figurice; možda je ovalnim licem i kosom spuštenom do ramena dominirao visoki *polos*, poput onih iz Catanije (HIGGINS, 1969, s. 52, br. 73, T. 14; PAUTASSO, 1996, s. 33-

34, br. 23-24, T. III), ili je pak glava bila ovjenčana *stephaneom* i pokrivena velom, poput figurice iz svetišta Bitalemi kod Gele (PAUTASSO, 1996, s. 34, 37, br. 27, T. IV), s kojom iskazuje znatnu ikonografsku i stilsku sličnost u oblikovanju tijela i odjeće.

Na temelju ikonografskih i stilskih odlika ova statuica može se okvirno postaviti u konac 5. stoljeća.

Lit.: NIKOLANCI, 1966, s. 101, dr., T. XVI, 1; GABRIČEVIĆ, 1968, s. 50; Issa, 1983, s. 5; Issa, 1986, s. 20, br. 25. KIRIGIN, 1996, s. 100 dr. 5. st.

3. GLAVA ŽENE (*Fb 1981*)

Glina: A; 3,9 x 4,0. Tamna inkrustacija. Nedostaje dio lica od očiju nagore i stražnji dio glave.

Nalazište: nepoznato.

Donji dio ženskog lica karakteriziraju punašne jagodice, spljošteni nos sa širokim nosnicama, malene, mesnate usnice uzdignutih krajeva i jaka, izbačena brada. Vidljiv je samo donji kapak desnog oka, koji je vrlo plastično izražen.

Zbog fragmentarnosti ove terakote nije moguće odrediti njezinu točnu ikonografiju, no stilska obilježja, plastičnost jagodica, specifičnost izrade mesnatih usnica koje odaju tzv. arhaiski osmijeh, ukazuju na prikaze ženske glave, slične onima kasnoarhaiskih značajki koje su se proizvodile na području središnje Grčke, pod utjecajem maloazijskih radionica koncem 6. stoljeća (F. CROISSANT, *Les protomes féminines archaïques, EcFrAthenes*, 1983, s. 318, dr., br. 196-203, T. 124).

Paralele se mogu povući s terakotama iz Selinunta (G. A., *Lo Stile Severo in Sicilia* /katalog izložbe/ Palermo 1990, s. 286, dr., br. 119-122) i onima iz Agrigenta (P. MARCONI, *Agrigento arcaica. Il santuario delle divinità etrusche e il tempio detto di Vulcano, AttiMGrecia*, 1931, s. 68).

Premda je precizna identifikacija ove terakote veoma otežana zbog njezine slabe očuvanosti, ipak se, s obzirom na uočljive stilske osobenosti, ovaj ulomak može okvirno postaviti u početak 5. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

5. st.

4. GLAVA ŽENE (*Fb 1992*)

Glina A; 3,3 x 3,0. Inkrustacija crvene zemlje. Nedostaje dio lica od ispod očiju.

Nalazište: nepoznato.

Ulomak ženskog lica karakterizira bogata frizura podijeljena po sredini, koja u valovitim usponima kovčama obavija čelo. Očne arkade veoma su naglašene, dok izduženim očima dominira zadebljani rub kapaka. Nad kosom je uočljiv dio vijenca ukrašen nizom stiliziranih listića.

Teško je odrediti točnu ikonografiju ove terakote s obzirom na veliku oštećenost: tipološke odlike očiju, kakve su uočljive na jednoj glavi iz Morgantine (BELL,

1981, s. 127, br. 31, T. 7) i tip frizure s dugim, usporednim, valovitim pramenovima, poput one na terakotama iz Himere, Locrija i Catanije (*Himera*, II, s. 341, br. 4, T. LII; BARRA BAGNASCO, 1977, s. 191, br. 78, T. 39; PAUTASSO, 1996, s. 80, T. XIII, 134), odrednice su koje bi ovaj ulomak mogle okvirno odrediti kao prikaz ženske glave podobnih tipološko-ikonografskih karakteristika. Problem predstavlja tipologija vijenca; nisu poznate izravne paralele, no s jednim ženskim poprsjem iz Armenta, koje je pohranjeno u Nacionalnom muzeju u Napulju, iskazuje bliske sličnosti u dekoraciji vijenca, kao i u izradi valovitih pramenova kose (KILMER, 1977, s. 173, dr., br. 45, sl. 122).

Zbog velike fragmentarnosti splitske glave teško je odrediti preciznu dataciju; tipologija kose i očiju ukazuje na velikogrčki proizvod s kraja 5. stoljeća, dok dekorativne specifičnosti vijenca povezuju ovaj ulomak s južnoitalskim proizvodima iz 4. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

Konac 5. - početak 4. st.

5. ŽENSKA PROTOMA (*Fb* 1974)

Glina: A; 17,5 x 8,9; vis. polosa: 3,0. Ostaci bijele podloge. Veoma oštećena, razbijena u nekoliko komada, te slijepljena. Nedostaje desna strana polosa i donji dio grudi. Bez poledine.

Nalazište: Vis.

Skladno ovalno lice obavija kosa podijeljena po sredini, koja se u usporednim valovitim kovrčama spušta na ramena. Glavom dominira visoki *polos*, dok uši krase okrugle naušnice. Ispod širokog vrata primjećuju se nabori *hitona*, te prsti lijeve ruke položene na grudi. Na samome vrhu čela, po sredini, nalazi se maleni okrugli otvor.

Teško je odrediti točnu ikonografiju ove terakote jer je njezin donji dio uništen, no vjerojatno se radi o ženskoj *protomi* s visokim *polosom* (B. PACE, *Arte e artisti delle Sicilia antica*, Roma 1917, s. 538, dr.). Ovaj tip terakote vezuje se uz kult Demetre i Kore - Perzefone, zaštitnica plodnosti i smrti (CAPORUSSO, 1975, s. 33, dr.; ARANEO, 1987, s. 34, dr.), koje se prikazuju s rukama položenima na grudi, kojima su držale neki od atributa poput baklje, prašćića (*LIMC*, IV, 1 s. 863, br. 211, 213; IV, 2, s. 575) ili klasa pšenice; čest su nalaz kako u religioznom tako i u grobnom kontekstu. U Južnoj Italiji i Siciliji razvila se vrlo jaka proizvodnja ovoga tipa terakotne plastike, gdje su ustanovljeni tipovi s lokalnim obilježjima pojedinih središta kao što su Gela, Agrigent, Locri, Metapont i Tarent (LO PORTO, 1991, s. 83, dr.; V. HINZ, *Der Kult von Demeter und Kore auf Sizilien und in der Magna Graecia*, Deutsches Archäologisches Institut Rom, *Paulia*, 4, Wiesbaden 1998).

Terakota pokazuje sličnosti u izradi lica s jednom malenom terakotom iz Spine (ARANEO, 1987, s. 38, sl. 11) i s jednom iz Timmarija, koja rukama pridržava lotosov cvijet i šipak (LO PORTO, 1991, s. 87, br. 28, T. XXIX). Nadalje, ona se može usporediti s primjerkom koji u desnoj ruci drži malog vepra, a pokazuje očitu srodnost u tretmanu kose (M. CIPRIANI, *S. Nicola di Albanella*,

scavi di un santuario campestre nel territorio di Poseidonia-Paestum, Roma 1989, s. 100, br. H181, T. 13), te s terakotom pohranjenom u Kopenhagenu zbog očite sličnosti u izradi *polosa*, s malenom rupicom (BREITENSTEIN, 1941, s. 50, br. 457, T. 57). Prema izradi frizure i tipu *polosa* najbliža je poprsju nađenoj na Siciliji (HIGGINS, 1969, s. 322, br. 1191, T. 163), na temelju kojeg bi se i za ovu terakotu moglo pretpostaviti da je riječ o sicilijanskom importu iz sredine 4. stoljeća.

Lit.: neobjavljeno.

4. st.

6. GLAVA ŽENE (*Fb 580*)

Glina: A2; 10,1 x 7,9. Nedostaje donji dio od vrata nadalje i gornji dio *polosa*. Oštećena na nekoliko mjesta; izlizana po cijeloj površini.

Nalazište: Stari Grad; otkupljena 1898.

Žensko ovalno lice obavlja bujna kosa podijeljena po sredini, koja je u krupnim kovčama zabačena iza ušiju. Na glavi, lagano okrenutoj udesno, vidljivi su ostaci *polosa* čiji donji rub prati vrpca koja je po sredini vezana u čvor. Teško je odrediti točnu ikonografiju ove terakote s obzirom na veliku oštećenost, no oblik lica, tip frizure i *polosa* ukazuju na to da se vjerojatno radi o ženskom poprsju, kakva su u velikom broju nađena na području Sicilije, u blizini hramova i, rjeđe, u nekropolama (BELL, 1981, s. 98), a čine česte nalaze u Metapontu i Tarentu. Iako je oštećen upravo središnji dio *polosa*, ipak se uz njegov donji rub mogu prepoznati ostaci Heraklovoga čvora, poput onoga na velikim poprsjima iz Agrigenta (KILMER, 1977, s. 105-108, br. 7, 8, 11, sl. 66, 67, 71). Paralele se mogu povući s *protomom* visokog *polosa* pohranjenom u Britanskome muzeju (HIGGINS, 1969, s. 322, br. 1191, T. 163) te navedenim poprsjima iz Agrigenta (KILMER, 1977, s. 105-108, br. 7, 11, sl. 66, 71), no čini se da je vrlo značajna i tijesna stilska sličnost, u odnosu na izraz lica kao i u izradi *polosa* koji po sredini donjeg ruba ima izrađen čvor, s jednim poprsjem iz Timarija (LO PORTO, 1991, s. 98, br. 47, T. XXXV).

Na temelju navedenih paralela može se pretpostaviti da je ova splitska glava vezana za velikogrčku proizvodnju s kraja 4. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

Konac 4. st.

7. ŽENSKO POPRSJE (*Fb 1963*)

Glina: A; 18,5 x 30,0. Ostaci sivog premaza. Nedostaje glava i središnji dio prsnog koša; polomljena u nekoliko komada, te slijepljena. Bez poleđine.

Nalazište: Vis; iz kuće Radišić, 1930.

Žensko poprsje karakteriziraju ruke položene na grudi. Prsti lijeve šake dobro su vidljivi kao i nabori *hitona*. Na lijevom ramenu uočljiva je kopča koja spaja dva kraja haljine, a na desnom nabori plašta.

Zbog veoma loše očuvanosti ove terakote nije moguće odrediti njezinu točnu ikonografiju. Teško je ustanoviti radi li se o *protomi* ili poprsju,

budući da nije poznato je li i poledina izgubljena, dok nedostatak glave onemogućuje detaljno određivanje njezine stilske pripadnosti.

Položaj ruku, plastični prikaz grudi i tragovi plašta na ramenima (Bell drži da se radi o nevjestinu velu, odnosno povezuje ga s kultom Demetre: BELL, 1981, s. 84, dr.), vjerojatno najindikativniji detalji ovog ulomka, ukazuju na to da bi se možda moglo raditi o zavjetnoj terakoti poput one iz Herakleje, gdje su glava i visoki *polos* prekriveni velom čiji se krajevi spuštaju preko ramena, pokrivajući ženine ruke (*Magna Grecia*, 1987, s. 193, dr., br. 272-274).

O kompleksnom pitanju poprsja mnogo je stručnih rasprava (CAPORUSSO, 1975, s. 31-36; ARANEO, 1987, s. 34, dr.; LO PORTO, 1991, s. 88, dr.) iz kojih se može zaključiti da se ovaj tip terakotne plastike, vezan uz kult zagrobnih božanstava Demetre i Kore - Perzefone, proizvodio na čitavom području Velike Grčke od 5. stoljeća, a proizvodnja doživljava procvat krajem 4. stoljeća.

Viši ulomak pokazuje tipološku sličnost s jednom *protomom* iz Locrija (BREITENSTEIN, 1941, s. 38, br. 333, T. 40) te onom koja se čuva u Britanske muzeju (HIGGINS, 1969, s. 348, br. 1276, T. 176).

Zbog velike fragmentarnosti nije moguće sa sigurnošću pripisati ovaj ulomak nekoj određenoj radionici, no posredstvom stilskih odlika uočljivih na donjem dijelu poprsja može se predložiti mogućnost da je u pitanju rad sicilijanskog obrta iz konca 4. stoljeća.

Lit.: NIKOLANCI, 1962, s. 78; *Issa*, 1986, s. 34, br. 227.

4. st.

8. ŽENSKO POPRSJE (*Fb 2008*)

Glina: B1; 6,9 x 9,0. Nedostaje glava i gornji dio grudnog koša; polomljena u tri komada, te slijepljena. Bez poledine.

Nalazište: Vis.

Na ulomku su uočljivi samo nabori *hitona* i dva prsta desne ruke koji drže neki teško prepoznatljiv predmet.

Zbog veoma loše očuvanosti ove terakote nije moguće odrediti njezinu točnu ikonografiju. Može se međutim pretpostaviti da se najvjerojatnije radi o ženskoj *protomi*, možda i s prašćićem na grudima, poput one pronađene u Demetrinu hramu u Herakleji, datirane u 4. stoljeće (*Magna Grecia*, 1987, s. 193-194, br. 273-274).

Poput poprsja Kat. br. 7.

Lit.: neobjavljeno.

4. st.

9. FIGURA ŽENE (*Fb 417*)

Glina: A; 6,2 x 4,4. Nedostaje donji dio tijela ispod grudi; izlizana po čitavoj površini. Bez poledine.

Nalazište: Solin, 1889.

Ovalno žensko lice karakteriziraju duguljaste oči, široki nos i mala usta. Čelo je pokriveno valovitim pramenovima kose koja je otraga skupljena u

pundžu te pokrivena plaštem spušenim na ramena. Duboki V-izrez haljine naglašava široki vrat.

Zbog nedostatka donjeg dijela i velike oštećenosti glave onemogućena je precizna identifikacija. Može se samo pretpostaviti, s obzirom na plastični trag na lijevom ramenu, da se radi o tipu statuice stojeće žene koja je lijevu ruku držala položenu na rame, kako se može uočiti na terakoti iz Tarenta (JACOBONE, 1988, s. 29, br. A XXXVIII, T. 21b) s kojom se podudara u tipu frizure koju karakteriziraju valoviti pramenovi na čelu.

Fragmentarnost otežava preciznu dataciju ove glave, ali navedene paralele pružaju uporišta za njezino postavljanje u konac 4. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

Konac 4. st.

10. FIGURA SJEDUĆE ŽENE (*Fb 1973*)

Glina: A2; 17,2 x 6,4. Ostaci bijele podloge; inkrustacija crvene zemlje. Nedostaje glava i lijevo stopalo. Poledina, od leđa do struka, neizrađena.

Nalazište: nepoznato.

Ženska figura obučena je u dugi *hiton* i ogrnuta *himationom* koji lepezasto obavija tijelo i ruke u smjeru od desnog ramena na lijevo bedro. Haljina, koja svojim dubokim V-izrezom naglašava grudi, spušta se do dna u gustim naborima otkrivajući desno stopalo.

Zbog nedostatka glave nije moguće odrediti točnu ikonografiju ove terakote. Vjerojatno se radi o prikazu sjedeće žene, posvećenice kulta božice Perzefone-Kore-Gaje, odnosno o Afroditi-*basilis* (LO PORTO, 1991, s. 108). Sjedeća pozicija ovih statua, tj. njihova stupnjevita modelacija ukazuje da su morale biti postavljene na odgovarajuće postolje, možda čak drveno, koje je bilo rađeno odvojeno u obliku nekog sjedala, tj. prijestolja (LO PORTO, 1991, s. 108).

Ova splitska figurica pokazuje znatnu sličnost s jednim primjerkom iz Pestuma, čija je kosa počesljana u *Melonen* frizuru koju krase *stephane* (BREITENSTEIN, 1941, s. 48, br. 434, T. 54). U izradi nabora *hitona* slična je također figurici pohranjenoj u Britanskome muzeju, čija je glava pokrivena *himationom* (HIGGINS, 1969, s. 364, br. 1341, 1339, T. 186), kao i jednoj iz Louvrea (BESQUES, IV, s. 161, br. C612, T. CIV) te statuicama pronađenima u zavjetnom depou u Timmariju s uočljivom srodnošću u izradi odjeće, a pozicija ruku je ista (LO PORTO, 1991, s. 114, br. 89-91, T. XLIX).

Iako nedostatak glave onemogućuje precizniju dataciju ove splitske statuice, stilske odlike u oblikovanju odjeće, odnosno njezinih bogatih nabora, ukazuju na južnoitalski proizvod s kraja 4. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

4. st.

11. FIGURA SJEDUĆE ŽENE (*Fb 1621*)

Glina: B2; 5,0 x 3,7. Ostaci bijele podloge. Nedostaje glava i donji dio tijela od struka naniže.

Nalazište: nepoznato.

Ženska figura odjevena je u *hiton* i *himation* koji su priljubljeni uz tijelo tako da njihovi nabori naglašavaju grudi. Ruke su položene uz tijelo.

Fragmentarnost i loša očuvanost ove terakote otežavaju precizniju interpretaciju, no ikonografska i stilaska sličnost s prethodnom figurom govori bi u prilog njezinom datiranju u 4. stoljeće.

Lit.: neobjavljena.

4. st.

12. FIGURA SJEDUĆE ŽENE (*Fb 1987*)

Glina: B2; 12,1 x 5,2. Ostaci crvene boje. Nedostaje dio tijela od bokova nadolje; glava odlomljena te slijepljena. Bez poleđine.

Nalazište: Stari Grad, Hvar (?).

Figuru nage žene u sjedećem položaju karakteriziraju skupljene noge i ruke priljubljene uz tijelo. Kosa podijeljena po sredini i otraga skupljena u visoku pundu uokviruje široko i bezizražajno lice. Velike oči, široki nos i usta tankih usnica shematski su prikazani. Na ušima nosi okrugle naušnice. Vrat je širok i zdepast, a grudi i struk su naglašeni.

Ikonografske i tipološke odlike ove statuice srodne su terakotama pronađenima u različitim kontekstima, na Siciliji i na području Velike Grčke, čija je proizvodnja dokumentirana od 5. stoljeća pa sve do početka 2. stoljeća (*Ninfei*, 1991, s. 122-127). Najbrojnije su one iz zavjetnog depoa hrama Grotta Caruso, vezane uz kult Perzefone (*Ninfei*, 1991, s. 114 dr., br. 190, 191, 194), kod kojih je jasno uočljiva tipološka sličnost.

Ova figurica po obliku tijela i položaju ruku, iskazuje sličnost s primjercima pronađenima u jednoj od tarentinskih nekropola (T. SCHOJER, *La necropoli in contrada Vaccarella* u G. A., *Il Museo di Taranto. 100 anni di Archeologia*, Taranto 1988, s. 437, br. 34, 121, T. LXXXIX) te s primjerkom iz Metaponta (F. G. LO PORTO, *Metaponto, NotSc*, VIII, 1966, s. 202, br. 54, 1), za koje je karakteristično da na glavi nose *polos*. Rjeđi su oni s frizurama podobnom ovoj: figurica iz Cirene (MOLLARD BESQUES, 1954, s. 116, br. C 200, T. LXXIII), nekoliko kipića pohranjenih u Nacionalnom muzeju Reggio di Calabria (*Ninfei*, 1991, s. 118, br. 196a-196b, 202), a najviše sličnosti u izradi frizure pokazuje s jednom glavom iz Gele (P. ORLANDINI, *Materiale archeologico gelese del IV-III sec. a.C. nel Museo Nazionale di Siracusa, ArchCl*, XII, 1960, s. 57-70, s. 59, T. XIII, 2).

Gruba obrada gline (debele stijenke) i izrazito shematsko oblikovanje ukazuju na jedan amaterski rad, možda lokalne proizvodnje, iz početka 3. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

13. ARTEMIDA BENDIS (*Fb 1962*)

Glina: A1; 15,8 x 11,5. Ostaci bijele podloge. Nedostaje donji dio od struka. Bez poleđine.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Dojmi.

Glava božice lagano je okrenuta udesno. Ovalnim licem pravilnih crta, dominira *leontea* čiji kraci pokrivaju ramena. Pod širokim vratom nazire se duboki V-izrez *hitoniska*, koji je vezan ispod grudiju. U desnoj uzdignutoj ruci drži malenu figuru jelena koja je dana u lijevom profilu. *Leontea*, koja se konično uzdiže, veoma je dobro izrađena sa svim detaljima lavlje glave.

Radi se o ulomku statuice koja je prikazivala Artemidu - *Bendis*, u stojećem položaju, s *leontom* na glavi i jelenom u desnoj ruci, dok je u lijevoj, ispruženoj, vjerojatno držala luk, poput statuica iz Herakleje (CURTI, 1989, T. I,1).

Postoji nekoliko interpretacija ovog lika: Dümmler je smatrao da se radi o božici lova, Artemidi (F. DÜMMLER, *De figuris plasticis quibusdam Tarenti repertis*, *AnnIst*, 1883, s. 555), što su D. B. Harden i W. Deonna potvrdili (D. B. HARDEN, *A series of Terracottas representing Artemis found at Tarentum*, *JHS*, 47, 1927, s. 93, dr.; W. DEONNA, *Moules Tarantine*, *Mon Piot*, XX, 1929, s. 48-51, sl. 1). Među prvima koji su u ovoj ikonografiji prepoznali lik tračke božice Bendis, asimilirane s Artemidom, jesu Frankenstein i Lunsingh Scheurleer (L. FRANKENSTEIN, *Tarentiner Terrakoten. Studien zur Kunstgeschichte grossgriechen lands*, Greifswald 1921, (disert.), s. 57; C. W. LUNSINGH SCHEURLEER, *Die Göttin Bendis in Tarent*, *AA* 1932, s. 314-334). Za Popova je to veoma teško razrješiv problem (D. POPOV, *Essence, Origine et propagation*, *DiaHistAnc*, 2, 1976, s. 289). C. Jacobone pretpostavlja da se radi o prikazu sljedbenice božice (JACOBONE, 1988, s. 23), dok E. Curti iznosi teoriju o kulturnoj, kultnoj i ikonografskoj sintezi božica Bendis, Artemide i Hekate (CURTI, 1989, s. 23-30).

Ovaj tip terakote, u obliku *antefixa* ili statuice, raširen je već od kraja 5. stoljeća na području Sicilije i Velike Grčke, osobito na onome dijelu koji je bio pod tarentinskim utjecajem (R. MILLER AMMERMAN, *The Religious Context of Hellenistic terracotta figurines*, u *The Coroplast's Art. Greek Terracottas of the Hellenistic Art* / katalog izložbe u redakciji P. Uhlenbrock / New Rochelle, 1991, s. 41, sl. 28); isti tip kalupa upotrebljava se veoma dugo, tako da je preciznija datacija pojedinih figurica otežana (LO PORTO, 1988, s. 8).

Ikonografske sličnosti uočljive su i na terakotama nadenima u Tarentu, koje su pohranjene u Dresdenu (WINTER, II, br. 4, T. 162), u Kopenhagenu (BREITENSTEIN, 1941, s. 42, br. 378, T. 45) kao i u samome Tarentu (JACOBONE, 1988, s. 22, br. A XXII, b-c, T. II), zatim na dvjema statuicama iz zavjetnog depoa otkrivenog u S. Mariji d'Anglona (U. RÜDIGER, *S. Maria d'Anglona*, *NotSc*, 1967, s. 350, br. 22a; CURTI, 1989, s. br. 1, T. I), te na jednome fragmentu iz Metaponta (LETTA, 1971, s. 122, br. 4, T. XXIV), ali se razlikuju u načinu nošenja *leonteje* s kracima lavlje kože vezanima ispod božičina vrata, dok oni na splitskoj terakoti slobodno padaju na ramena. Isti detalj je uočen kod jednoga kalupa pronađenog u Tarentu (BESQUES, IV, s. 102, br. D 3905, T. 97, d-e), što je osobenost zbog koje bi se ovaj ulomak mogao smatrati tarentinskim proizvodom iz konca 4. stoljeća.

Lit.: Issa 1983, s. 14; Issa, 1986, s. 34, br. 229; KIRIGIN, 1996, s. 105, 107.

Konac 4. st.

14. NIKA (*Fb 1960*)

Glina: A1; 11,7 x 7,6. Ostaci bijele podloge i crvene boje. Oštećen lijevi dio grudi i oba krila; napuknut donji lijevi dio haljine i postolja. Poledina neobrađena. Otraga okrugli otvor.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Dojmi.

Glava božice lagano je okrenuta udesno; punašno lice krase okrugle naušnice, a *Melonen* frizuru ovjenčava dijadema. Odjevena je u *hiton* bez rukava koji se, u dubokim naborima, spušta do okruglog postolja, dok je bogata *apoptygma* uhvaćena *strophionom* ispod prsiju, tako da su grudi naglašene. Božičine ruke su uzdignute, lijeva nosi vijenac, a desna vjerojatno, žezlo. Na leđima su dva krila koja se protežu od iznad glave do ispod koljena.

Ikonografska obilježja i atributi ukazuju na statuicu lika boginje pobjede, Nike, poput one na olovnoj plaketi iz Eretrije, koja se datira u drugu polovicu 3. stoljeća (*LIMC*, VI,1, s. 866, br. 165; VI, 2, s. 576).

Izravne paralele nisu poznate. Pokazuje uočljivu sličnost u tretmanu odjeće s jednom terakotom pohranjenom u Leipzigu (*LIMC*, VI,1, s. 888, br. 557; VI, 2, s. 597), kao i s jednom u Louvru u izradi glave i frizure (BESQUES-MOLLARD, 1963, s. 72, br. 987, T. 90, b).

Način izrade i tipološke odlike odjeće, srodne terakotama velikogrčkih radionica s konca 4. stoljeća, odrednice su za dataciju ove ljupke statuice u isto razdoblje.

Lit.: Issa, 1983, s. 14; Issa, 1986, s. 35, br. 230; KIRIGIN, 1996, s. 101-102. Konac 4. st.

15. AFRODITA (*Fb 1988*)

Glina: A2; 19,0 x 7,5. Na glavi ostaci crvene boje. Oštećeni lice, lijeva strana trbuha i bedra. Otraga okrugli otvor.

Nalazište: nepoznato.

Glava ženske figure okrenuta je udesno. Kosa, podijeljena po sredini, skupljena je otraga u visoku pundžu. Gornji dio tijela je obnažen, a donji je obavijen *himationom*, koji je oko bokova podvnut te se spušta do stopala. Božica je desnom podlakticom naslonjena na visoki četvrtasti stup, dok lijeva ispružena ruka pridržava kraj ogrtača. Težina tijela postavljena je na lijevu nogu s kojom se desna, savijena u koljenu, ukrštava.

Terakota prikazuje Afroditu, tipa *Ourania*, s ikonografijom koja se često susreće u kamenoj plastici, poput jednoga mramornog komada pohranjenog u Ateni, (G. A., *Eros Grec, Amour des Dieux et des Hommes* /katalog izložbe/ Paris 1989, s. 62, sl. 12).

Za ovu statuicu nisu poznate izravne paralele; ikonografske sličnosti prisutne su na jednoj terakoti iz Morgantine (BELL, 1981, s. 158, br. 226, T. 57); s primjerkom pohranjenim u Nacionalnom muzeju u Reggio Calabrij, ispoljava donekle sličnost u poziciji tijela i načinu obrade nabora plašta (*Ninfei*, 1991, s. 142, br. 229), a s onim iz Canose podudara se u stilskim obilježjima glave (WINTER, II, s. 100, br. 2).

Ikonografske i tipološke odlike upućuju na južnoitalski proizvod, možda tarentinske radionice, iz 3. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

16. AFRODITA (*Fb 1957*)

Glina: A; 18,7 x 6,3. Ostaci crvene boje na stražnjem dijelu glave. Nedostaje krajnji donji dio; glava i donji dio tijela su slomljeni, te slijepljeni. Otraga okrugli otvor.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955., grob IV.

Glava ženske figure lagano je nagnuta udesno; kosa, podijeljena po sredini i skupljena na zatiljku u visoku pundžu, obavijena je *sphendonom*. Vrat je veoma izdužen. Gornji dio tijela je obnažen, a donji obavijen *himationom* koji je oko bokova podvnut te se u dubokim naborima spušta do stopala. Božica je desnom rukom oslonjena na niski četvrtasti stup, tako da je desno rame uzdignuto, te je tijelo u laganom pokretu. Težina tijela je na lijevoj nozi dok je desna savijena u koljenu i ukrštava lijevu.

Ikonografske osobenosti, položaj tijela te čedna nagost ukazuju na lik Afrodite tipa *Ourania*, kakav se u velikom broju proizvodio tokom 3. stoljeća u Velikoj Grčkoj.

Tip frizure koju nosi Afrodita čini se da je bio u modi u doba završne faze tarentinske terakotne proizvodnje. Za zadebljanje, koje dominira glavom, Q. Guagliati je smatrao da se radi o ukrasnom dijelu frizure ispletenom iz dva kraja kose koji obavijaju glavu poput zaobljenog vijenca, kako je vidljivo na jednoj statuici Afrodite iz Tarenta (Q. GUAGLIATI, *Teracotte di corredo funebre in una tomba della necropoli greca di Taranto, Japigia*, 2, 1931, s. 33, dr., br. 21-24). U posljednje vrijeme ovaj tip krune običava se interpretirati kao dijadema, dok je to za Bella debeli vijenac, poput onoga na glavi iz Siracuse (BELL, 1981, s. 154, br. 196, T. 50).

Vrlo bliske ikonografske sličnosti splitska statuica iskazuje s jednom terakotom pohranjenoj u Danskom nacionalnom muzeju (BREITENSTEIN, 1941, s. 73, br. 688, T. 84). Po stilskim značajkama tijela vrlo je slična dvjema iz Tarenta (WINTER II, s. 100, br. 4; BESQUES, IV, s. 5, br. D3343, T.), a s jednom pronađenom u grobu egnacijske nekropole, čiju glavu kiti bršljanov vijenac, odgovara u stilskim odlikama tijela i plašta (*OriTaranto*, 1985, s. 429, br. 4).

Ikonografske značajke i tipološke odlike upućuju na južnoitalski proizvod s konca 3. stoljeća.

Lit.: Issa, 1986, s. 36, br. 246; KIRIGIN, 1996, s. 147.

Konac 3. st.

17. AFRODITA (*Bez inv. br.*)

Glina: A; 13,0 x 6,0. Ostaci crvene boje po kosi. Nedostaje desna ruka od nadlaktice i donji dio tijela od bokova. Otraga okrugli otvor.

Nalazište: Vis.

Ovaj ulomak statuice ikonografski i stilski jednak je prethodnoj Afroditi.

Kao Kat. br. 16.

Lit.: KIRIGIN, 1996, s. 147.

Konac 3. st.

18. AFRODITA (*Bez inv. br.*)

Glina: B2; 6,3 x 4,3. Ostaci crvene boje. Polomljena u nekoliko komada, te slijepljena. Sa stražnje strane okrugli otvor.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1976., grob 5, br. 13.

Ovaj je ulomak, nađen u obiteljskoj grobnici br. 5 (CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1981, s. 64), sudeći po ikonografskim i stilskim odlikama, vjerojatno je pripadao statuici s prikazom Afrodite poput one obrađene u katalogskoj jedinici broj 16.

Lit.: neobjavljena.

Konac 3. st.

19. AFRODITA (*Bez inv. br.*)

Glina: A. 10,0 x 6,0. Nedostaje dio tijela od struka nadalje i desna ruka. Sa stražnje strane okrugli otvor. Kosa rađena rukom.

Nalazište: Vis.

Glava ženske figure je uzdignuta, tako da je brada izbačena naprijed; na bezizražajnom, okruglom licu shematski su naznačene oči, nos i usta. Kosom, koja je razdijeljena po sredini, te se u krupnim kovčama spušta do ramena, dominira tzv. Afroditin čvor. *Himation* je prebačen preko božičina desnog ramena, a lijeva strana tijela je obnažena, kao i lijeva ruka naslonjena na odgovarajući bok.

Ovaj ulomak je vjerojatno dio statuice koja je prikazivala Afroditu naslonjenu na stupić, na što ukazuje pozicija tijela i ruku, podudarna jednoj mramornoj statui iz Atene (*LIMC*, II,1, s. 2, br. 37; II, 2, s. 7).

Izravne paralele nisu poznate. Viški ulomak posjeduje neke stilske odlike, kakve su prisutne i na glavi statuice iz Tarenta, i to u odnosu na modelaciju lica, koje karakteriziraju male oči, spljoštene nos i sitne usnice, kao i u izradi *lampadion* frizure (B. M. KINGSLEY, *The terracottas of the Tarantine Greeks. An Introduction to the Collection in the J. P. Getty Museum*, Malibu 1976, s. 11, br. 28), a pokazuje uočljive sličnosti i s glavom pronađenom u Locriju, koje se očituju u oblikovanju lica, naročito usnica čiji su krajevi lagano obješeni, te u frizuri koju karakterizira tzv. Afroditin čvor (*LISSI*, 1961, s. 151, br. 151, T. XLIX).

S obzirom na shematsku, amatersku izradu, može se pretpostaviti da se radi o lokalnoj interpretaciji Afrodite s *lampadion* frizurom, čija bi proizvodnja mogla pripadati širem vremenskom razdoblju i stoga je preciznija datacija problematična.

Lit.: neobjavljena.

Helenističko razdoblje.

20. AFRODITA (*Fb 1982*)

Glina: A2; 9,0 x 5,1. Ostaci bijele podloge. Nedostaje donji dio tijela ispod bokova; oštećena po licu i čitavu tijelu. Okrugli otvor sa stražnje strane.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955.

Glava ženske figure lagano je nagnuta udesno. Po sredini razdijeljena kosa skupljena je otraga. Shematski ukrašena *stephane* dominira glavom. Na ušima nosi okrugle naušnice. Vrat je širok i kratak. Preko ramena i ruku prebačen je *himation*, čiji su nabori izrađeni tehnikom urezivanja, dok je ostali dio tijela obnažen. Desna ruka naslonjena je na bok, a lijeva, ispružena, prati tijelo.

Terakota vjerojatno ikonografski odgovara tipu Afrodite koja se lijevom rukom naslanja na niski stupić, možda poput one iz Locrija, gdje plašt, spušten od desnog ramena, obavija i desno bedro, što je uočljivo i na splitskoj statuici (*Ninfei*, 1991, s. 142, br. 229).

Nisu poznate izravne analogije; pokazuje manju sličnost s terakotom, pohranjenom u Arheološkome muzeju u Tirani (G. A., *Arte Albanese nei secoli*, Roma 1985 /katalog izložbe/ s. 64, br. 256; na ramenu ima malu golubicu), a znatniju sličnost ispoljava s jednom glavom iz Himere u odnosu na oblik *stephane* (P. MARCONI, *Agrigento arcaica. Il santuario delle divinità ctonie e il tempio detto di Vulcano*, *AttiMGrecia*, 1931, s. 149, br. 103).

S obzirom na shematsku, amatersku izradu može se pretpostaviti da se radi o lokalnom proizvodu koji može pripadati širem vremenskom razdoblju, pa je stoga preciznija datacija problematična.

Lit.: neobjavljena.

Helenističko razdoblje.

21. SKUPINA SILENA I MENADE (*Fb 1989*)

Glina: A1; 16,0 x 12,6; vis. postolja: 3,1; promjer postolja: 6,0. Ostaci bijele podloge. Raspucana po čitavoj površini. Sa stražnje strane otvor: 4,1 x 3,0.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Lučić-Roki.

Na visokom okruglom postolju postavljen je nagi Silen u čučućem položaju. Njegovo podbuhlo lice karakteriziraju velike oči, spljošteni nos, krupni brkovi, duga brada i velike zašiljene uši, a tijelo široki prsni koš i krupni trbuh s genitalijama koje se naslanjaju na postolje. Na čelavoj glavi nosi vijenac izrađen od četiri bršljanova lista. Silen desnom rukom pridržava krater s volutama iz čijeg otvora viri veliki bršljanov list. Na njegovu lijevom bedru sjedi ženska figura, uvijena u *hiton*. Njezino izduženo lice obavija kosa, po sredini razdijeljena i skrivena pod visokim *polosom*. U lijevoj ruci ženski lik pridržava pijetla prikazanog u desnom profilu, tako da je kresta dobro uočljiva.

Radi se o zavjetnoj statuici s grupnim prikazom Silena i Menade, kakve su se proizvodile na području Velike Grčke (G. POSTRIOTI, *La stipe votiva del tempio "E" di Metaponto*, Roma 1996, s. 73-76), posebno u tarentinskim

radionicama tokom 4. stoljeća (LO PORTO, 1988, s. 22, dr.). Čini se da je ovakav itifalički prikaz čučecjeg Silena jonskog podrijetla; pojavljuje se početkom 5. stoljeća na Rodu, te se preko Beocije prenosi i razvija na Siciliji, a posebice na području Velike Grčke (CAPORUSSO, 1975, s. 78, dr.).

Poznato je malo izravnih paralela, ali postoje mnoge terakote s prikazom samog Silena s očitom sličnošću u poziciji tijela: kao npr. one iz Olinta (ROBINSON, *Olynthus* VII, s. 83, br. 320, T. 39) i iz Morgantine (BELL, 1981, s. 183, br. 350, T. 73) kao i jedna matrica pronađena u Centocamere (L. COSTAMAGNA - C. SABBIONE, *Una città in Magna Grecia Locri Epizefiri*, Reggio Calabria 1990, s. 116, br. 151). Također je očita tipološka bliskost s jednom statuicom iz Tarenta, gdje Silen drži pijetla u ruci (WINTER, II, s. 391, br. 9-10), kao i s onom pohranjenom u Nacionalnom muzeju u Napulju, gdje sjedi Nimfa Silenu na koljenima (LEVI, 1926, s. 75, br. 64, T. 75). Splitska statuica svakako je najbliža terakoti iz Barija (G. A., *Il Museo Archeologico di Bari*, Bari 1983, s. 104, T. 60,3), dok terakota iz Tarenta, s kojom se u potpunosti poklapa po ikonografskim i stilskim odlikama (WUILLEUMIER, 1939, s. 419, br. 4, T. XXIX), predstavlja paralelu na temelju koje bi se za ovaj skupni prikaz moglo pretpostaviti da se radi o tarentinskom importu s konca 4. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

4. st.

22. DIONIS I ARIJADNA (*Fb 1984*)

Glina: A1; 14,6 x 6,8; postolje: 3,8 x 8,8. Ostaci bijele podloge, na postolju tragovi crvene boje. Nedostaju glave i lijeva strana muške figure. Otraga okrugli otvor.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955.

Figura nagog mladića postavljena je u lagano izvijenu položaju; lijevom rukom grli žensku figuru, dok desna, obavijena plaštem, prati tijelo. S njegove desne strane postavljena je ženska figura u pokretu; težina njezina tijela je na desnoj nozi, dok je lijeva pomaknuta unatrag. Obučena je u dugi *himation* bez rukava s bogatom *apoptygmon*. U lijevoj ispruženoj ruci nosi jednu posudu, *lekythos* ili *loutrophoros*. Figure su postavljene na visokom, profiliranom postolju.

Splitska statuica prikazuje Dionisa i Arijadnu u zagrljaju, motiv koji je čest tokom cijelog razdoblja helenizma. Nedostatak glava onemogućuje točnu ikonografsku identifikaciju, no može se pretpostaviti da su im lica bila okrenuta jedna spram drugog na način da su im se usnice dodirivale u poljubac; ista ikonografija susreće se na jednoj *ari* u muzeju Ashmolean (C. E. VAFOPULOU RICHARDSON, *An unpublished arula in the Ashmolean Museum: a minor contribution to Hellenistic chronology*, *JHS*, CII, 1982, s. 229-232, T. XII, b) i na jednom krateru s Agore (H. A. THOMPSON, *2 Centuries of Hellenistic Pottery*, *Hesperia*, 1934, s. 422-424).

Nisu poznate izravne analogije, a manju tipološku srodnost splitska figurica ukazuje s jednom terakotom iz Krima (WINTER, II, s. 228, br. 7).

Stilske i tipološke osobine, ritmična harmoničnost tijela u pokretu, prozračnost i prozirnost dubokih nabora odjeće, odlike su koje ukazuju da se za ovu terakotu može predložiti datiranje u konac 3. stoljeća.

Nedostatak izravnih analogija s terakotama pronađenim na drugim arheološkim lokacijama, na temelju kojih bi se moglo pretpostaviti područje eventualne proizvodnje, a također i postojanje dviju replika (Kat. br. 23-24), čija su postolja gotovo jednakih dimenzija, ukazuju na to da se možda radi o lokalnoj proizvodnji.

Lit.: neobjavljena.

Konac 3. st.

23. DIONIS I ARIJADNA (*Fb 1985*)

Glina A1; 9,1 x 8,2. Postolje: 8,8 x 3,0. Ostaci bijele podloge. Nedostaje gornji dio figura do struka. Sa stražnje strane četvrtasti otvor.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955.

Ovaj ulomak statuice ikonografski i stilski jednak je prethodnoj (Kat. br. 22).

Lit.: neobjavljena.

Konac 3. st.

24. DIONIS I ARIJADNA (*Fb 1986*)

Glina A1; 11,0 x 7,6. Postolje: 8,6 x 3,0. Ostaci bijele podloge. Nedostaje gornji dio figura do struka; jako oštećena.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955.

Ovaj ulomak statuice ikonografski i stilski jednak je terakoti obrađenoj u kataloškoj jedinici br. 22.

Lit.: neobjavljena.

Konac 3. st.

25. EROS I PSIHA (*Fb 1965*)

Glina: A2; 30,0 x 15,0. Postolje: 13,2 x 3,7. Razbijena u nekoliko komada te slijepljena; nedostaje stražnji dio od krila nadolje. Sa stražnje strane vidljiv dio okruglog otvora.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955., grob 4.

Figure mladog, zagrljenog para prikazane su frontalno. Težina tijela nagog Erosa postavljena je na desnu nogu, koju prate nabori plašta, dok je lijeva pomaknuta naprijed. Desnom, uzdignutom rukom dodiruje božičino čelo. Psihino ljupko lice uokviruje kovrčava kosa koja se spušta do ramena. Donji dio božičina tijela obavijen je *himationom* bogatih nabora, dok je gornji obnažen; njezina desna noga prebačena je preko lijeve, tako da joj se vidi stopalo. Desnom rukom grli Erosa. Glave su im okrenute jedna prema drugoj i usne im se dodiruju. Erosovo bogato izrađeno krilo je spušteno, Psihina krila, u obliku leptirovih, su uzdignuta.

Splitska statuica prikazuje Erosa i Psihu u zagrljaju, koja u kompozicijskoj shemi podsjeća na rimsku mramornu skulpturu, tzv. "Bacio Capitolino"

(*LIMC*, VII, 1, s. 258, br. 141 a-b; VII, 2, s. 458), a predstavlja motiv koji je veoma raširen u helenističko doba, te se pojavljuje na gotovo svim proizvodima umjetničkog obrta, kao na pr. na *hydrijama*: na onima iz Istambula i Britanskog muzeja, koje se datiraju u drugu polovinu 4. stoljeća, jasno su uočljive ikonografske sličnosti (M. A. RICHTER, *Bronze Hydriai, with reliefs of Eros and Psyche*, *AJA*, 50, 1946, s. 361-367, T. XXIV, 6-7). Ovakav grupni prikaz prisutan je i tokom čitavog rimskog razdoblja pa je kao metafora smrti čest na sarkofazima (A. ORLANDI, *Sarcophago di Palazzo Mattei*, *ArchCl*, XXIV,1, 1972, s. 37-47, T. XXIV-XXV).

Krila koja karakteriziraju dva božanstva splitske terakote, detaljno su izrađena: Erosova imaju odličja ptičjih, Psihina leptirovih, što je vezuje s Tihom, božicom sudbine, i sretna slučaja (L. CURTIUS, *Redeat Naratio*, *MittInst*, IV, 1951, pogl. 4, s. 20, dr.).

Iako nema izravnih analogija, splitska figurica sadrži tipološke odlike svojstvene i nekim drugim terakotama, kao što su npr. ona iz Aleksandrije (E. BRECCIA, *Terracotte figurate greche e greco-egizie del Museo di Alessandria*, I-II, Bergamo 1934, s. 47, br. 194, T. XV,2) ili primjerak iz Korinta (HIGGINS, 1969, s. 264, br. 971, T. 137).

Nedostatak izravnih paralela s terakotama pronađenim na drugim arheološkim lokalitetima, na temelju kojih bi se moglo pretpostaviti područje eventualne proizvodnje, ukazuje da ova možda pripada lokalnoj produkciji. Ritmički prikaz dvaju tijela, prirodnost pokreta i spontanost položaja nogu, koje odaju slobodu kretanja u prostoru, stilske su odrednice koje karakteriziraju terakotnu proizvodnju zreloga helenističkog razdoblja i stoga se ova veoma ljupka statuica može datirati u početak 2. stoljeća.

Lit.: GABRIČEVIĆ, 1968, s. 51; *Issa*, 1983, s. 15; *Issa*, 1986, s. 35, br. 235; KIRIGIN, 1996, s. 110, 113.

Početak 2. st.

26. PINAKES SA DVA EROSA (*Fb 1961*)

Glina: A; 9,1 x 8,2. Ostaci sive boje. Nedostaje središnji dio. Puknut na više mjesta, te slijepljen. Izlizan po čitavoj površini.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955., grob 4.

Dva naga Erosa prikazana su u profilu, okrenuta jedan prema drugome, s uzdignutim, malenim krilima. Lice im je izrađeno veoma shematski, gotovo groteskno. Ruke su im podignute nad otvorom jedne velike posude.

Zbog okrnjenosti *pinakesa* teško je odrediti točnu ikonografiju prizora: nije jasno radi li se o prikazu Erosa-dječaka koji su nagnuti nad posudom ili pak o krilatim mladićima koji bi, okrenuti jedan prema drugome, mogli predstavljati antagonizam Erosa i Anterosa (F. CARINCI, *Eros-Anteros*, *RIA*, 8-9, 1985-1986, s. 63-109), poput prikaza na jednom terakotnom žrtveniku iz Metaponta (LETTA, 1971, s. 147, dr. br. 4 a, T. XXXI, 1-4). Problematičan je i tip posude nad kojom su nagnuti; s obzirom na njezinu veličinu može se raditi o amfori, odnosno o rogu obilja, kako je prikazano na jednoj lucerni iz Mizije (*LIMC*, III,1, s. 866, br. 121; III, 2, s. 616).

S obzirom na veoma shematsku, gotovo amatersku izradu ovoga *pinakesa*, može se pretpostaviti da se radi o lokalnoj interpretaciji, proizvodima

koji su mogli obuhvatiti šire vremensko razdoblje, pa je stoga preciznija datacija upitna.

Lit.: *Issa*, 1986, s. 36, br. 251.
Helenističko razdoblje.

27. FIGURA MLADIĆA (*Fb 229b*)

Glina: A2; 9,4 x 5,0. Nedostaje dio tijela od bokova nadolje; raspucana i izlizana po cijeloj površini.

Nalazište: Solin.

Lijeva strana mladićeva tijela ogrnuta je *hlamidom*, koja je na desnom ramenu uhvaćena okruglom kopčom. Ovalno lice okružuje frizura koju karakterizira središnja pletenica, od koje se kovrče spuštaju sve do ramena. Lijeva mladićeva ruka, pokrivena plaštem, položena je na grudi, dok je desna opružena uz tijelo. Oštećenost i fragmentarnost figure onemogućuju točniju identifikaciju: nedostaje donji dio tijela, a s njim i atributi koji bi pripomogli definiranju prikaza. Možda se radi o statuci koja predočava Erosa, na što ukazuju tip frizure, nagost tijela i način na koji je prebačen ogrtač, kao tipološke odlike koje se zapažaju na terakotama iz Timmarija (LO PORTO, 1991, s. 147, br. 184-186, T. LXXI; krila su izgubljena) i Kopenhagena (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 369, br. 1022, T. 132).

Splitska terakota pokazuje značajnu sličnost u tipu frizure sa statuicama iz Myrine (WINTER, II, s. 330, 7) i Apulije (BESQUES, IV, s. 60, br. D3616, T. 50, c) koje su identificirane kao figurice dječaka.

Zbog fragmentarnosti i dosta lošeg stanja očuvanosti, nije moguće sa sigurnošću datirati ovu figuricu, no prema stilskim značajkama glave ona pripada razdoblju helenizma.

Lit.: neobjavljena.
Helenističko razdoblje.

28. EROS NA PIJETLU (*Fb 1955*)

Glina: A; 8,0 x 12,5. Ostaci bijele podloge. Nedostaje donja desna strana pijetla; dosta oštećena desna strana Erosa.

Nalazište: nepoznato.

Eros je prikazan na pijetlu s ovjenčanom glavom i dugom kosom koja pada do ramena. Maleno božanstvo koje ima spuštenu krila desnom rukom obuhvaća pijetlov vrat. Kod životinje su vrlo izraženi kljun, kresta i rep.

Zbog okrnjenosti ove terakote nije moguće odrediti njezinu točnu ikonografiju; očito je da se radi o prikazu Erosa na pijetlu, kao jednoj od mnogih životinja na čijim leđima se prikazuje za helenizma, na području Velike Grčke (M. BONGHI JOVINO, *Breve nota in margine al problema dell'Ellenismo italico: tipi ellenistici nella coroplastica capuana*, *Mélanges offerts à J. Heurgeon. L'Italie préromaine et la Rome Républicaine*, I, Rome 1976, s. 41-47, sl. 1-5.; A. LAUMONIER, *Les figures de terre cuite grecques. Exploration Arch. de Delos faite par l'Ecole Française d'Athènes*, XXIII, Paris 1956, s. 171, br. 557, T. 56, na konju).

Ova figurica očituje sličnosti s terakotama iz Capue (DELLA TORRE - CIAGHI, 1980, s. 41, br. LIVa1, T. XV, 3), iz Kopenhagena (BREITENSTEIN, 1941, s. 74, br. 701, T. 85), a gotovo jednake ikonografske i stilske odlike uočljive su i na jednoj terakoti pronađenoj u grobu nekropole Levello (*Greci*, 1996, s. 740, br. 340, III), koja se datira u 3. stoljeće. Zadnji navedeni primjer predstavlja paralelu na temelju koje bi se i ova statuica mogla datirati u isto razdoblje.

Lit.: Issa, 1986, s. 35, br. 236; KIRIGIN, 1996, s. 115.

3. st.

29. FIGURA SJEDUĆE NIMFE (*Fb 1626*)

Glina: A; 11,0 x 6,2. Lice i kosa su oštećeni. Poledina neobrađena.

Nalazište: Vis. Iz Zbirke Dojmi.

Gornji dio obnaženoga tijela ženske figure, koji je prikazan frontalno, lagano je nagnut udesno. *Himation*, koji obavija leđa, usmjeren je dijagonalno od lijeve nadlaktice prema desnoj ruci, odakle se spušta u dubokim naborima do stopala. U ljevici naslonjenoj u sjedalo, mlada žena drži okrugli predmet, dok joj je desnica položena na bedro.

Zbog velike oštećenosti onemogućena je precizna identifikacija ženskog lika, no okrugli predmet vjerojatno *timpanon*, te sjedalo za koje se može pretpostaviti da predstavlja hrid, ukazuju na prikaz Drijade, gorske nimfe, odnosno na jednu od Muza s beotske planine Helikon (LETTA, 1971, s. 136 dr.). U ikonografiji sjedeće nimfe razlikuju se dva temeljna tipa glede načina nošenja *himationa*: onaj sa tijelom u cijelosti obavijenim i drugi, kojemu pripada i splitski komad, kojemu je s ogrnut samo donji dio figure (*Ninfei*, 1991, s. 108-110, br. 183-186).

Očita sličnost s terakotom iz Locrija (LISSI, 1961, s. 107, br. 164, T. LI), zatim s jednom iz Morgantine, s kojom se podudara u tretmanu nabora draperije (BELL, 1981, s. 54, 185, br. 447, T. 90) te s onim pronađenim u grobu metapontske nekropole (*Greci*, 1996, s. 651, sl. 280, I), ukazuju na južnoitalsku, tarentinsku tipologiju iz 3. stoljeća.

Lit.: Issa, 1986, s. 36, br. 245; KIRIGIN, 1996, s. 145.

3. st.

30. GLAVA KIBELE (*Fb 226*)

Glina: B1; 4,0 x 2,0. Istrošena po cijeloj površini.

Nalazište: Solin.

Ovalno žensko lice obavija kosa koja je podijeljena po sredini te skupljena otraga u raskošnu pundžu. Glavom dominira visoki, cilindrični *polos*.

Ova je mala glava vjerojatno pripadala statuici koja je prikazivala Kibelu, Veliku Majku bogova, na što ukazuje oblik *polosa* azijskog tipa, koji je čini se, bio pokriven velom.

Statuica, očito malenih dimenzija, pripadala je tipu zavjetne terakote koja je tokom 3. stoljeća bila u upotrebi po čitavom grčkom svijetu (BURR THOMPSON, 1963, s. 77-81, sl. 17-18; R. MILLER AMMERMAN, *The*

Religious Context of Hellenistic terracotta figurines, The Coroplast's Art u Greek Terracottas of the Hellenistic Art / katalog izložbe u redakciji P. Uhlenbrock/ New Rochelle, 1991, s. 40, dr., sl. 29).

Splitska glava pokazuje očitu srodnost s terakotom iz Pergama u odnosu na tipologiju *polosa* (M. J. V. VERMASEREN, *Corpus Cultus Cybelae Attidisque I, Asia Minor*, Leiden 1987, s. 122, br. 409, T. XC), a također je dosta slična onoj iz Troje, prema načinu tretmana kose i obliku visokog *polosa* (BURR THOMPSON, 1963, s. 81, br. 18, VII).

Zbog fragmentarnosti i površinske oštećenosti nije moguće sa sigurnošću datirati ovu glavu, no stilske odlike *polosa* govore u prilog njezine pripadnosti razdoblju helenizma.

Lit.: neobjavljena.

Helenističko razdoblje.

31. GLAVA DIONISA (*Fb 1990*)

Glina: A1; 3,6 x 3,5. Ostaci bijele podloge. Nos oštećen; izlizana po čitavoj površini. Bez poledine.

Nalazište: nepoznato.

Okruglo, punašno mlado lice karakteriziraju malene oči, širok nos i usta tankih usnica. Kosa, podijeljena po sredini, u bogatim kovrčama pada oko čela, te je skupljena otraga. čelo obavlja tanka *tenija*.

Teško je odrediti točnu ikonografiju ovog ulomka, no vjerojatno se radi o glavi Dionisa koja je mogla pripadati statuici poput one iz Atene, koja ga prikazuje u stojećem stavu s kratkim *himationom* prebačenim preko leđa (*LIMC*, III, 1, s. 434, br. 109; III, 2, s. 304). Ovakav tip terakote proizvodio se po čitavom Mediteranu tokom dugog vremenskog razdoblja, sve do u kasno 3. stoljeće (G. A., *Valle d'Ansanto, Rocca san Felice. Il deposito votivo del santuario di Mefite*, NSc, 1976, s. 440)

Zbog fragmentarnosti i dosta lošeg stanja očuvanosti površine, nije moguće sa sigurnošću preciznije datirati ovu glavu, no prema stilskim značajkama ona odgovara razdoblju helenizma.

Lit.: neobjavljena.

Helenističko razdoblje.

32. ULOMAK GLAVE S DESNOM RUKOM (*Fb 234 bI*)

Glina: A; 6,2 x 7,0. Polomljen u dva dijela, te slijepljen.

Nalazište: Solin, 1826.

Glavu karakterizira kovrčava kosa skupljena u visini uha, pod kojim se nazire djelić *tenie*. Mišićava desna ruka položena je na glavu.

Ikonografske značajke ovog ulomka ukazuju na prikaz Apolona tipa *Lykeios* (S. F. SCHRÖDER, *Römische Baccusbilder Apollon Lykeios*, Roma 1989, s. 135, T. X, D7-8, XI, F1-F5).

U elementima ikonografije pokazuje srodnost s terakotama iz Louvrea (BESQUES, III, s. 274, br. E210, E/D 2185, E 211, D2188, E/D2187, E/D

2186, T. 343, a-f; A. ANDREN, *Classical Antiquities in the Torn Collection, ActaInstRomRSueci*, V, 1948, s. 71, br. 166, T. XXI) i Pergama (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 377, br. 1044, T. 134).

Velika oštećenost otežava precizno datiranje ovog ulomka, no s obzirom na navedene paralele, mogao bi se okvirno postaviti u razdoblje helenizma.

Lit.: neobjavljen.

Helenističko razdoblje.

33. ULOMAK GLAVE S DESNOM RUKOM (*Fb 234 bII*)

Glina: A; 7,3 x 7,8. Sitna oštećenja po cijeloj površini.

Nalazište: Solin.

Kao Kat. br. 32.

Lit.: neobjavljen.

34. ULOMAK NOGE (*Fb 1991*)

Glina: A 2; 6,2 x 6,0.

Nalazište: nepoznato.

Na kružno profilirano postolje postavljena je mala debeljuškasta noga u svijenu položaju.

Zbog fragmentarnosti teško je odrediti točnu ikonografiju ove terakote; može se samo pretpostaviti da je prikazivala dječaka - Erosa u društvu neke životinje, tj. da se radi o ulomku grupnog prikaza Erosa koji je zajahao životinju, a koja spada u repertoar prikaza kakvi se često susreću u mnogim terakotnim kolekcijama, kao npr. onoj u Louvreu (BESQUES, IV, s. 17, br. D 3405-D3410, T. 13).

Lit.: neobjavljen.

Helenističko razdoblje.

35. FIGURA MUŠKARCA (*Fb 2004*)

Glina: A 1; 16,9 x 6,4; obujam ruku: 9,2. Nedostaje lijeva ruka od podlaktice i noge od koljena; glava, ruke i gornji dio štapa odlomljeni su, te slijepljeni. Oštećena po cijeloj površini. Ručna izrada.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1980.

Široka krupna glava lagano je okrenuta ulijevo; oči, obrve i nos izvedeni su u reljefu, rustične izrade. Na vrhu čelave glave postavljena je konična kapica. Ruke su uzdignute, desna obuhvaća gornji dio štapa. Lijeva noga je u pokretu, zabačena unatrag.

Terakota je nađena na viškoj nekropoli Martvilo, uz zapadni profil zida br. 2, gdje su iskopani ostaci ognjišta jedne peći, kameni postament *stela* i gornji dio kalupa "firma" lampe, koja se datira u 1.- 2. stoljeće (KIRIGIN-MARIN, 1985, s. 52, sl. 6.).

Figuricu karakteriziraju vrlo gruba ručna izrada i kruti ekspresionizam: navedene značajke susreću se u terakotnoj proizvodnji u širem vremenskom razdoblju i stoga preciznija datacija ovog komada ostaje upitna.

Lit.: KIRIGIN-MARIN, 1985, s. 52, sl. 6.

ŽENSKÉ FIGURE "TANAGRA" TIPA

36. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1417*)

Glina: A 2; 22,0 x 7,0. Ostaci bijele podloge po čitavoj površini i crvene boje po glavi, osobito na stražnjem dijelu. Raspucana po cijeloj površini. Na poledini ovalni otvor.

Nalazište: Vis, 1948.

Glava žene lagano je okrenuta ulijevo. Ovalno lice obavija bujna kosa koja se, podijeljena po sredini i skupljena na zatiljku, spušta na ramena. Visoki *sphendone*, koji karakterizira rupičasti ukras, dominira glavom. Vrat je izdužen. Ramena i ruke umotane su u *himation* koji čvrsto obavija tijelo, šireći se zrakasto s desne prema lijevoj strani. Desna ruka je svijena prema leđima, dok uz tijelo ispružena ljevica pridržava lijevu stranu plašta ispod kojeg se nastavlja *hiton*. Težina tijela počiva na desnoj nozi dok je lijeva savijena unatrag tako da se dobro uočava bedro i koljeno.

Splitska statuica pokazuje vrlo blisku ikonografsku sličnosti s terakotama iz Sirakuze (BELL, 1981, s. 180, br. 404, 405, T. 86) i iz Tanagre (HIGGINS, *Tanagra*, s. 134, sl. 160), dok je u tretmanu nabora draperije najbliža figuricama iz Cume (LEVI, 1926, s. 113, sl. 94; SCATOZZA HÖRICH, 1987, s. 80, dr., br. I VIIa1. T. XVI) i Tarenta (*OriTaranto*, 1985, s. 470, br. 14).

Ikonografske i tipološke osobine upućuju na rad južnoitalske radionice iz početka 3. stoljeća.

Lit.: GABRIČEVIĆ, 1968, sl. 6a; Đ. MANO- ZISI, *Antika. Suvremena umetnost na tlu Jugoslavije*, Beograd 1983, br. 16, T. 14.

Početak 3. st.

37. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1972*)

Glina: A 1; 14,1 x 6,3. Ostaci bijele podloge i tamnocrvene boje. Nedostaje glava, gornji dio tijela do struka i krajnji donji dio odjeće. Na poledini dio četvrtastog otvora.

Nalazište: nepoznato.

Ovaj ulomak statuice ikonografski i stilski jednak je prethodnoj.

Kao kat. br. 36.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

38. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1440*)

Glina: A 2; 21,5 x 7,1; promjer otvora: 1,8. Ostaci bijele podloge. Puknuta na više mjesta, te slijepljena. Nedostaje donji dio predmeta što ga drži u desnoj ruci. Na poledini okrugli otvor.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Dojmi.

Glava lagano nagnuta udesno, obavijena je plaštem koji pokriva desni obraz i usta, tako da su vidljivi samo nos i oči. Figura je odjevena u dugi

hiton i *himation* koji, obavijajući cijelo tijelo i glavu, pada sve do ispod koljena. Desna ruka drži neki predmet, dok je lijeva zabačena natrag. Težina tijela je na lijevoj nozi, desna je svijena prema natrag, a jedno stopalo viri ispod nabora *hitona*.

Ovaj tip terakote pojavljuje se u Beotiji u 4. stoljeću (MOLLARD BESQUES, 1954, s. 92, br. C53, T. LXV, C53-C56; HUTON, 1899, s. 48, sl. 17), a u kasnijim je razdobljima rasprostranjen i na ostala područja Mediterana, u Velikoj Grčkoj i Siciliji. Mnogi primjerci ovih terakota nađeni su u nekropolama ovih područja kao grobni prilozi.

Splitska figurica pokazuje sličnosti s dvjema terakotama iz Myrine (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 326, br. 880, T. 119; BESQUES MOLLARD, 1963, s. 172, br. 1325, T. 211f), a pokazuje očitu srodnost i s glavom iz Morgantine (BELL, 1981, s. 61, 178, br. 385, T. 82, tip VII). Treba spomenuti jednu glavu pohranjenu u Arheološkome muzeju u Veneciji, vjerojatno s Visa, kod koje je način nošenja šala preko lica veoma blizak glavi ove statuice (NARDELLI, 1991, s. 47, br. 2, T. I).

Vjerojatno rad iz 3. stoljeća.

Lit.: Naš Jadran, 1938, s. 182; GABRIČEVIĆ, 1968, s. 111, sl. 6; A. ŠOLJAN, *Mille isole dell'Adriatico*, 1965, sl. 86.

3. st.

39. FIGURA ŽENE (*Fb 1428*)

Glina: A; 6,3 x 6,0. Ostaci bijele podloge. Nedostaje donji dio ispod grudi.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Dojmi.

Ovaj ulomak statuice ikonografski i stilski jednak je prethodnoj.

Kao Kat. br. 38.

Lit.: Issa 1986, s. 36, br. 244; KIRIGIN, 1996, s. 144.

3. st.

40. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1979*)

Glina: A; 8,8 x 6,8. Ostaci bijele podloge i crvene boje. Nedostaje gornji dio od glave do bedara; razbijena u više komada, te slijepljena.

Nalazište: nepoznato.

Ovaj ulomak vjerojatno je pripadao statuici poput one obrađene u kataloškoj jedinici broj 38.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

41. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1999*)

Glina: C; 7,6 x 4,2. Ostaci bijele boje. Nedostaju glava, gornji dio tijela do struka i poledina.

Nalazište: Vis.

Ovaj ulomak statuice ikonografski i stilski odgovara onoj obrađenoj u kataloškoj jedinici broj 38.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

42. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Bez inv. br.*)

Glina: A; 13,6 x 5,0. Ostaci bijele podloge i crvene boje. Sitna oštećenja. Na poledini ovalni otvor.

Nalazište: Vis.

Ženska figura odjevena je u dugi *hiton* i *himation* koji lepezasto, zdesna nalijevo, obavija cijelo tijelo i glavu, i seže sve do ispod koljena. Desna je ruka u visini bokova zabačena natrag, lijeva drži kraj *himationa*. Težina tijela je na lijevoj nozi, dok je desna svijena u koljenu. Glava i čelo ovijeni su plaštem tako da je vidljivo samo maleno lice.

Viška statuica pokazuje bliske ikonografske sličnosti s terakotama iz Myrine (BESQUES MOLLARD, 1963, s. 100, br. 3234, T. 115), Beotije (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 105, br. 211, T. 36) i Tanagre (HIGGINS, Tanagra, s. 124, sl. 145), no čini se najbliža onima iz Velike Grčke (BREITENSTEIN, 1941, s. 72, br. 681, T. 83), Capue i Tarenta (WINTER, II, s. 13, br. 2; s. 28, br. 5), dok je primjerak iz Morgantine gotovo izravna paralela, jer se podudara u poziciji tijela i načinu nošenja *himationa* (BELL, 1981, s. 178, br. 383, T. 81, tip VII). Čini se indikativnim da glava ove splitske figurice pokazuje tipološke paralele s jednom pohranjenom u Arheološkome muzeju u Veneciji, koja je, vjerojatno, nađena na Visu (NARDELLI, 1991, s. 47, br. 3, T. I).

Na viškoj statuici uočljive su stilske i tipološke odlike (ritmična harmoničnost tijela u pokretu, prozračnost i prozirnost dubokih nabora odjeće) svojstvene terakotama velikogrčkih i sicilijanskih radionica iz 3. stoljeća.

Lit.: GABRIČEVIĆ, 1968, s. 68, sl. 6d; *Vis*, 1974, fotografija u boji, bez oznake s.; *Issa* 1986, s. 36, br. 247; KIRIGIN, 1996, s. 142.

3. st.

43. FIGURA ŽENE (*Fb 1438*)

Glina: C; 9,0 x 6,5. Ostaci bijele podloge i crvene boje. Nedostaje dio tijela od grudi naniže; slomljena u više dijelova, te slijepljena. Na poledini ovalni otvor.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Dojmi.

Ženska glava lagano je okrenuta ulijevo. Ovalno lice veoma je izražajno, s visokim čelom, ljupkim nosom i uzdignutom bradom. Profil je vrlo skladan. Na ušima nosi okrugle naušnice. Kosa je spletena u "Melonen" frizuru, skupljenu u visoku pundu na zatiljku. Nabori *himationa* obavijaju izduženi vrat, ramena i grudi.

Iako nedostaje veći dio statuice, može se zaključiti da se radi o figuri žene s tijelom umotanom u dugi *himation*, koja se podudara s onom iz Tanagre (HIGGINS, *Tanagra*, s. 144, sl. 174).

Splitska statuica pokazuje ikonografsku sličnost uočljivo prisutnu i na glavama iz Morgantine (BELL, 1981, s. 190, br. 486, T. 94) i iz Tarenta (*OriTaranto*, 1985, s. 388, br. 8).

Stil i način izrade upućuju na rad velikogrčke radionice, možda tarentinske, gdje je ovakav tip vrlo čest u prvoj polovici 3. stoljeća.

Lit.: Naš Jadran, 1938, sl. 183.

Prva polovica 3. st.

44. FIGURA ŽENE (*Fb 2002*)

Glina: C; 5,6 x 5,9. Sačuvan samo dio lijeve strane tijela i dio okruglog otvora. Nalazište: Vis.

Ulomak ženske statuice koji ikonografski i stilski odgovara onoj obrađenoj u kataloškoj jedinici broj 43.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

45. FIGURA ŽENE (*Fb 2003*)

Glina: C; 7,5 x 3,6. Ostaci bijele podloge. Na poledini okrugli otvor. Sačuvan samo dio lijeve strane ženskog tijela i nadlaktica lijeve ruke koja je omotana *himationom*.

Nalazište: Vis.

Ulomak ženske statuice koji ikonografski i stilski odgovara onoj obrađenoj u kataloškoj jedinici broj 43.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

46. FIGURA ŽENE (*Fb 1997*)

Glina: C; 5,1 x 10,2; debele stijenke. Puknuta u više dijelova, te slijepljena. Sačuvan je samo dio gornjeg dijela tijela: desno i lijevo rame omotani su *himationom*.

Nalazište: Vis.

Ulomak ženske figure koji ikonografski i stilski odgovara onoj obrađenoj u kataloškoj jedinici broj 43.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

47. FIGURA ŽENE (*Fb 1998*)

Glina: C; 15,1 x 4,1. Ostaci bijele podloge. Sačuvan samo središnji dio figure gdje su uočljivi duboki nabori *himationa*.

Nalazište: Vis.

Ulomak ženske statuice koji ikonografski i stilski odgovara tipu "Tanagra" figure obrađene u kataloškoj jedinici broj 43.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

48. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1441*)

Glina: A; 21,0 x 5,5; vis. postolja: 1,4. Manja oštećenja po cijeloj prednjoj strani. Glava odlomljena, te slijepljena. Na poledini četvrtasti otvor.

Nalazište: Vis.

Glava ženske figure lagano je nagnuta ulijevo. Na kosi, podijeljenoj po sredini te skupljenoj otraga, vidljivi su ostaci vijenca. Izduženo lice krase okrugle naušnice. Žena je odjevena u *hiton* bez rukava s *apoptygmom*, zategnutom ispod grudi *strophionom*, koja se spušta sve do bedara. Duboki V-izrez podvlači izduženost vrata. Težina tijela je na lijevoj nozi, dok je desna zabačena otraga. Lijeva ruka, ogrnuta *himationom*, naslanja se na lijevi bok, desna je teško uočljiva. Nisko je postolje okruglo i profilirano.

Splitska statuica posjeduje ikonografske sličnosti bliske terakotama iz Canose (WINTER, II, s. 76, br. 3), Tanagre (HIGGINS, *Tanagra*, s. 139, sl. 16), Capue (BESQUES, IV, s. 43, br. D3521, T. 33), Morgantine (BELL, 1981, s. 175, br. 362, T. 76) i iz Tarenta (*OriTaranto*, 1985, s. 470, br. 12).

Način izrade, tip frizure, modeliranje odjeće, posebno *hitona* koji karakterizira V-izrez, duga *apoptygma* te nabori koji se paralelno spuštaju do stopala odgovaraju stilskim odlikama južnoitalskih radionica, posebice one tarentinske iz 3. stoljeća.

Lit.: Issa, 1983, s. 15, sl. 15.

3. st.

49. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1039*)

Glina: A; 15,5 x 6,4. Ostaci bijele podloge. Nedostaje dio ispod bedara i gotovo čitava poledina; puknuta u visini struka, te slijepljena. Na poledini dio okruglog otvora.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Lučić-Roki.

Glavu žene, koja je blago nagnuta ulijevo, karakterizira ljubak izraz, široko lice s visokim čelom. Kosom podijeljenom po sredini i na zatiljku te skupljenom u punđu dominira *sphendone* s rupičastim ukrasom. Na ušima ima okrugle naušnice. Tijelo je obavijeno kratkim *himationom*, koji je oko vrata uzdignut u visokim naborima, dok se u donjem dijelu pripija uz tijelo tako da su grudi i struk veoma izraženi. Desna je ruka svijena i zabačena natrag, lijeva pridržava kraj *himationa* ispod kojeg proviruje *hiton*.

Prema ikonografskim obilježjima splitska figurica bliska je terakotama iz Tanagre (HIGGINS, *Tanagra*, s. 132, sl. 159), Velike Grčke (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 101, br. 1459, T. 119) i iz Cume (SCATOZZA HÖRICH, 1987, s. 78, br. I IVa1, T. XV). Tipologija glave slična je onoj iz Capue (BARONI - CASOLO, 1990, s. 215, br. B LXIIa1, T. XXIX 8-9). Indikativno je da ova splitska glava pokazuje tipološke paralele s jednom pohranjenom u Arheološkome muzeju u Veneciji, koja je, čini se, nađena na Visu (NARDELLI, 1991, s. 48, br. 4, T. II).

Pažljiva i kompleksna izrada odjeće, modelacija glave i frizure ukazuju na proizvod južnoitalskih radionica iz početka 3. stoljeća.

Lit.: Issa, 1986, s. 36, br. 248.

Prva polovica 3. st.

50. FIGURA ŽENE (*Fb 1983*)

Glina: A2; 12,2 x 6,7. Ostaci bijele podloge i crvene boje po kosi. Nedostaje prednji donji dio ispod struka; glava napuknuta, te slijepljena. Kosa doradena ručno.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955.

Glava žene lagano je nagnuta udesno. Ovalno lice obavija kosa, koja je po sredini podijeljena i skupljena na zatiljku, te ukrašena mašnom. Figura je odjevena u *hiton* bez rukava s dubokim V-izrezom, koji je ispod grudi stegnut *strophionom*, a na ramenima pričvršćen okruglima kopčama. Ruke su spuštene niz tijelo.

Splitska statuica u izradi frizure pokazuje odlike bliske figurici iz Tanagre (HIGGINS, *Tanagra*, s. 127, sl. 150) i iz Capue (BARONI - CASOLO, 1990, s. 291, br. B CCXXVIIIa1, T. XLIV,1), a prema tipu haljine podudarna je poprsju iz Sirakuze (BELL, 1981, s. 147, br. 146, T. 39) i figurici iz Tarenta (*OriTaranto*, 1985, s. 480, br. 28).

Ikonografske značajke ukazuju na rad s kraja 3. stoljeća, no amaterska izrada navodi na pretpostavku da se radi o lokalnom proizvodu, čija bi proizvodnja mogla pripadati širem vremenskom razdoblju, pa je stoga preciznija datacija problematična.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

51. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1439*)

Glina: A 1; 20,5 x 4,4. Ostaci bijele podloge. Na poleđini četvrtast otvor.

Nalazište: Vis, 1949.

Glava žene okrenuta je ulijevo, ljupko lice uokviruje *lampadion*-frizura. Tijelo i ruke figure omotani su *himationom* koji u dubokim naborima pada do ispod koljena, odakle se nastvljaju nabori *hitona*. Desna ruka svijena je na grudima, a preko lijeve, naslonjene o lijevi bok prebačen je skut *himationa*. Težina tijela je na lijevoj nozi, dok je desna svijena unatrag. Na poleđini se uočavaju zabačeni dio *himationa* i nabori draperije u donjem dijelu.

U izradi frizure splitska statuica pokazuje bliske ikonografske sličnosti s terakotama iz Troje (BURR THOMPSON, 1963, s. 130, br. 205, T. XLIV) i Morgantine (BELL, 1981, s. 200, br. 608, T. 104), a glede pozicije tijela i tipologije odjeće odgovara morgantinskom tipu II (BELL, 1981, s. 56, 175, br. 360, T. 75).

Pažljiva izrada draperije, detaljno oblikovana glava i tip frizure ukazuju na rad južnoitalske radionice; veliki broj sličnih statuica nađen je u južnoitalskim nekropolama.

Lit.: GABRIČEVIĆ, 1968, sl. 6 c; *Issa*, 1986, s. 35, br. 243.

Konac 3. st.

52. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Bez inv. br.*)

Glina: A; 28,0 x 10,0. Ostaci bijele podloge. Glava odlomljena, te slijepljena; sitna oštećenja.

Nalazište: Vis.

Glava žene lagano je zabačena unatrag; ljupko lice okružuje "Melonen" frizura, koju krase bršljanov vijenac. Vrat je veoma izdužen. Pozicija ruku i nogu naglašava pokret tijela čija je težina postavljena na lijevu nogu, dok je desna svijena u koljenu i zabačena natrag. *Himation*, koji se oko gornjeg dijela tijela lepezasto širi od desnog ramena prema lijevoj ruci, obavija tijelo do ispod koljena, odakle se spuštaju gusti i duboki nabori *hitona*. Desna ruka je svijena i naslonjena na grudi, dok lijeva pridržava skut *himationa* tako da ovaj u stupnjevitim naborima prati lijevu stranu tijela.

U položaju tijela i izradi odjeće, viška statuica pokazuje vrlo bliske sličnosti s terakotama iz Tanagre (WINTER, II, s. br. 1, T. 43), iz Myrine (BESQUES-MOLLARD, 1963, s. 22, br. 31, T. 23), Beotije (J. CHESTERMAN, *Classical terracotas figures*, London 1974, s. 52, br. 60) i iz Tarenta (*Ori Taranto*, 1985, s. 469, br. 11).

Tipološke odlike ove statuice (frizura, tretman nabora odjeće te izdužen vrat) ukazuju na stilsko-ikonografske značajke velikogrčkih radionica, koje su evidentne posebice u Tarentu početkom 2. stoljeća.

Lit.: Issa 1983, s. 15, br. 15; Issa, 1986, s. 36, br. 249; KIRIGIN, 1996, s. 143.

2. st.

53. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1971*)

Glina: A 1; 22,0 x 10,0; vis. postolja: 3,0. Ostaci bijele podloge, crvene i sivo-plave boje. Nedostaje glava i gornji dio tijela do struka; slomljena u više komada, te slijepljena.

Nalazište: Vis.

Gornji dio ženskog tijela obavljen je *himationom*, koji se lepezasto spušta s lijeve prema desnoj strani u nizu nabora, ispod kojih se nastavljaju okomiti nabori *hitona*. Težina tijela je na lijevoj nozi, desna je zabačena natrag.

Ovaj splitski ulomak vjerojatno je pripadao statuici koja se podudara s onom iz Centuripe (MOLLARD BESQUES, 1954, s. 41, br. D 3509, T. 31), a na temelju tipoloških odlika kakve su svojstvene i jednoj terakoti iz Sirakuze, mogla bi se uvrstiti u Kleinerov "Sophoklese" tip (BELL, 1981, s. 181, br. 409, T. 86).

Stilske značajke koje se očituju na ovoj terakoti odgovaraju onima velikogrčkih i sicilijanskih radionica s kraja 3. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

Konac 3. st.

54. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1621*)

Glina: B 2; 8,0 x 3,0; vis. postolja: 1,6. Ostaci tamnocrvene boje. Nedostaje glava i gornji dio tijela do bokova i leđa.

Nalazište: nepoznato.

Težina tijela je na lijevoj nozi, desna je svijena unatrag. Kratki *himation* obavija tijelo do koljena, odakle se spuštaju duboki nabori *hitona*.

Slaba očuvanost otežava preciznu identifikaciju, no prema tipološkim sličnostima u tretiranju draperije ovaj ulomak odgovara statuici iz Capue (BESQUES, IV, s. 41, br. D 3514 b, T. 32).

Nedostatak glave i loše stanje očuvanosti onemogućuju precizniju dataciju, a prema tipološkim značajkama mogla bi odgovarati južnoitalskoj proizvodnji s konca 3. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

55. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1038*)

Glina: A; 18,5 x 5,5; vis. postolja: 2,7. Ostaci bijele podloge na kružnom postolju. Nedostaje glava. Na poledini ovalni otvor.

Nalazište: Vis.

Težina ženskog tijela je na lijevoj nozi, dok je desna svijena unatrag. Gornji dio tijela obavijen je *himationom*, koji se lepezasto spušta s desnog ramena k lijevom boku gdje ga pridržava lijeva ruka, stvarajući tako niz nabora reljefno modeliranih. Desna ruka figure položena je na grudi. Ispod plašta, koji doseže do ispod koljena, nastavlja se *hiton* bogatih nabora.

Ovaj ulomak vjerojatno je pripadao statuici poput onih iz Tanagre (HIGGINS, *Tanagra*, s. 118, sl. 139; BREITENSTEIN, 1941, s. 58, sl. 542). Pokazuje tipološku srodnost s terakotama iz Morgantine (BELL, 1981, s. 176, br. 369a, 369b, T. 78, tip IV) i iz Rima (G. A., *Enea nel Lazio* /katalog izložbe/ Roma 1981, s. 216, br. D 164) s kojima se podudara u poziciji tijela i tretmanu nabora draperije.

Tipološke odrednice i način izrade odjeće ukazuju na proizvodnju s kraja 3. stoljeća.

Lit.: Issa, 1986, s. 35, br. 242.

3. st.

56. FIGURA STOJEĆE ŽENE (*Fb 1139*)

Glina: A 2; 11,0 x 3,8. Nedostaje glava; donji dio haljine i nogu oštećeni su. Na poledini četvrtast otvor.

Nalazište: nepoznato.

Ženska figura umotana je u *himation*, ispod kojega se nazire uzdignuta desna ruka, od koje se spuštaju duboki nabori ogrtača. Tijelo je oslonjeno na lijevu nogu, dok je desna svijena unatrag.

Zbog oštećenosti otežana je precizna identifikacija ove terakote, no s obzirom na neka tipološka svojstva, kao što su npr. pozicija ruku i tretman draperije, mogla bi pripadati morgantinskome tipu VII (BELL, 1981, s. 178, br. 385, T. 82). Očite su tipološke sličnosti s jednom statuicom iz Budve (G. A., *Antička Budva*, Beograd 1975, sl. 32).

Nedostatak glave i loše stanje očuvanosti onemogućuju precizniju dataciju, no prema stilskim značajkama odgovarala bi proizvodnji s konca 3. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

57. FIGURA ŽENE (*Fb 1978*)

Glina: A 2; 7,9 x 5,5. Ostaci bijele podloge; inkrustacija po cijeloj površini. Nedostaje donji dio tijela ispod grudi; lice je otučeno; polomljena, te slijepljena. Nalazište: nepoznato.

Široko žensko lice nadvisuje bogata "Melonen" frizura, podijeljena na deset bogatih pramenova, koja je otraga skupljena pod šeširićem izdužena vrha. Na ušima se nalaze okrugle naušnice. Ispod širokog vrata uočljiv je duboki V-izrez na *hitonu*.

Zbog velike oštećenosti glave precizna identifikacija i datacija splitske figurice jako je otežana, no tipološke sličnosti s terakotom iz Sirakuze (BELL, 1981, s. 194, br. 538, T. 99) upućuju da bi ju se moglo okvirno postaviti u 3. stoljeće.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

58. GLAVA ŽENE (*Fb 1959*)

Glina: C; 6,0 x 5,5. Ostaci bijele podloge. Nedostaje središnji dio vijenca; donji dio brade je oštećen.

Nalazište: Vis. Iz zbirke Dojmi.

Ženska glava lagano je nagnuta udesno. Ovalno, skladno lice okružuje raskošna "Melonen" frizura, podijeljena na osam pramenova, obuhvaćena otraga u izduženu pundžu. Glavom dominira bršljanov vijenac, čiji su listovi oblikovani u visokom reljefu, s okruglim bobicama. Na ušima su okrugle naušnice.

Splitska glava očituje ikonografske sličnosti s terakotom iz Danskoga nacionalnog muzeja (BREITENSTEIN, 1941, s. 78, br. 749, T. 89), zatim onima iz Tanagra (HIGGINS, *Tanagra*, s. 137, sl. 164), Capue (BESQUES, IV, s. 33, br. D 3464, T. 24c), te s jednim primjerkom iz tarentinskog groba (*OriTaranto*, 1985, s. 375, br. 6).

Navedene paralele ukazuju da je ova ljupka glava vjerojatno južnoitalski proizvod, a stilske odlike upućuju na tarentinsku radionicu s početka 3. stoljeća.

Lit.: *Naš Jadran*, 1938, s. 183; *Issa*, 1986, s. 36, br. 250; G. A., *Antički portret u Jugoslaviji* /katalog izložbe/, Novi Sad, 1987, s. 17, 130, br. 14; G. A., *Retrats Antics a Jugoslavia* /katalog izložbe/, Barcelona, Madrid 1989, s. 16, 80, br. 14.

3. st.

59. GLAVA ŽENE (*Fb 224*)

Glina: B; 6,7 x 3,4. Ostaci bijele podloge. Sitna oštećenja.

Nalazište: Solin.

Ženska glava lagano je nagnuta ulijevo. Ovalno lice karakteriziraju malene oči, skladan nos i sitna usta. Kosa je skupljena pod *kekriphalosom* koji je nad čelom uhvaćen okruglom kopčom. Vrat je izdužen, s koničnim nastavkom za spajanje s tijelom.

Ova glava pokazuje ikonografske sličnosti s terakotama iz Tanagre (HIGGINS, *Tanagra*, s. 130, sl. 155), Smyrne (THOMPSON, 1963, s. 128, sl. 190, T. XLI) i Ohrida (V. BITRAKOVA GROZANOVA, *Skopje, prodori u ohridski region. Putevi i komunikacije u praistoriji, Materijali*, XVI, Peć 1978, s. 97, dr., sl. 9), kao i s primjerkom iz zavjetnog depoa iz Avallina (G. A., *Valle d'Ansanto, Rocca san Felice. Il deposito votivo del santuario di Mefite, NSc*, 1976, s. 444, sl. 170).

Tipološki glava, čini se, odgovara radu južnoitalskih radionica iz 3. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

60. GLAVA ŽENE (*Fb 225*)

Glina: B2; 4,5 x 2,9. Ostaci bijele podloge; na kosi tragovi crvene boje. Napukla ispod vrata.

Nalazište: Solin.

Ženska glava blago je okrenuta udesno. Ovalno lice skladnih crta nadvisuje kosa spletena u "Melonen" frizuru širokih pramenova. Na ušima su okrugle naušnice.

Splitska glava vjerojatno je pripadala statuici koja je prikazivala žensku figuru u pokretu. Pokazuje manju tipološku srodnost s glavama iz Troje (BURR THOMPSON, 1963, s. 132, br. 227, T. XLVIII), iz Myrine (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 304, br. 801, T. 113), te iz Campanije (BESQUES, IV, s. 117, br. D 3970, T. 115 a), a u izradi lica očita je sličnost i s terakotom iz Morgantine (BELL, 1981, s. 190, br. 487, T. 94).

Lit.: neobjavljena.

3. st.

61. GLAVA ŽENE (*Fb 1137*)

Glina: B2. 5,2 x 2,7. Lice otučeno.

Nalazište: nepoznato.

Lice je uokvireno kosom koja je skupljena na zatiljku u obliku mašne. Glavu krase *stephane*. Vrat je tanak i izdužen.

Zbog velike oštećenosti glave precizna identifikacija je otežana, a stanovita sličnost s glavama iz Smirne i Morgantine uočljivo je prisutna (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 313, br. 831, T. 115; BELL, 1981, s. 205, br. 663, T. 108). Splitska glava ima značajke kasnog helenizma.

Lit.: neobjavljena.

Kasni helenizam.

62. GLAVA ŽENE (*Fb 1138*)

Glina: A; 4,0 x 2,9. Ostaci crvene boje. Napuknuta po cijeloj površini.

Nalazište: nepoznato.

Nad okruglim licem uzdiže se kosa spletena u “Melonen” frizuru, sa po četiri pramena sa svake strane i skupljena u izduženu pundžu. Glavom dominira *stephane*.

Zbog lošeg stanja očuvanosti glave onemogućena je precizna identifikacija. U izradi frizure srodna je glavi iz Troje (BURR THOMPSON, 1963, s. 137, br. 280, T. LV), a prema tipu dijademe onoj iz Morgantine (BELL, 1981, s. 205, br. 667, T. 109).

Lit.: neobjavljena.

Kasni helenizam.

63. GLAVA ŽENE (*Fb 1136*)

Glina: B2. 4,5. Raspucana po čitavoj površini; otraga slomljena te slijepljena. Nalazište: nepoznato.

Okruglo žensko lice, koje karakteriziraju male oči, istaknute jagodice, širok nos i usta mesnatih usnica, okružuje kosa skupljena na zatiljku. Na širokom vratu uočljiv je tzv. Venerin nabor.

Zbog veoma lošeg stanja očuvanosti i izlizanosti površine, teško je ustanoviti tip frizure i tipološku pripadnost ove splitske glave. Uočljive su stanovite sličnosti u obliku i izrazu lica s glavama iz Smirne (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 179, br. 420, T. 67), Myrine (BESQUES- MOLLARD, 1963, s. 180, br. Myr. 1319, T. 215 f.) i iz Morgantine (BELL, 1981, s. 202, br. 626, T. 106).

Lit.: neobjavljena.

Kasni helenizam.

MODELI ŽIVOTINJA

64. GLAVA BIKA (*Fb 1966*)

Glina: A1; vis. glave i raspon rogova: 8,9 x 11,3; prom. podloge: 16,5. Ostaci bijele podloge; na poleđini trokutasti otvor.

Nalazište: Vis.

Krupna glava bika izlazi iz okrugle pozadine. Između izduženih ušiju i krupnih rogova vidljiva je bogata zaprežna oprema koju ukrašavaju četiri medaljona, *phalerae*. Na gornjem dijelu podloge nalaze se dvije rupice.

Radi se o jednom specifičnom tipu *boukraniona*, koji se kao zavjetni dar običavao polagati u grobove ili vješati u hramove, na području Velike Grčke i Sicilije, osobito u razdoblju helenizma (BURR THOMPSON, 1963, s. 140).

Iako su terakote s prikazom bika veoma čest nalaz, u dugom vremenskom razdoblju, za ovaj komad nisu poznate izravne paralele. Naime poznati su mnogi primjerci s prikazom same glave, ali bez ovako velike pozadine. Splitski *boukranion* u izradi glave pokazuje sličnosti sa statuicama bika iz Muzeja Biscari (LIBERTINI, 1930, s. 255, br. 1190, T. CXVII), s onom iz Demetrina hrama u Herakleji (*Magna Grecia*, 1987, s. 196, sl. 279) i s jednom “mascherom” iz Tarquinije (G. STEFANI, *Terracotte figurate. Materiale del Museo*

Nazionale di Tarquinia, VII, Roma 1984, s. 90, br. 25, T. L).

S obzirom na veoma specifične ikonografske značajke, a i na jednu drugu, gotovo istovjetnu repliku, može se pretpostaviti da se radi o lokalnoj interpretaciji prikaza čija bi se proizvodnja mogla postaviti u okvire 3. stoljeća.

Lit.: *Vis*, 1974, fot. bez oznake s.; *Issa*, 1986, s. 36, br. 253.

3. st.

65. GLAVA BIKA (*Fb 1967*)

Glina: A1; vis. glave i raspon rogova: 8,9 x 16,5; prom. podloge: 16,3. Ostaci bijele podloge. Lijevi rog odlomljen, te slijepljen.

Nalazište: *Vis*.

Kao Kat. br. 64, samo je oprema ukrašena s tri *phalerae*.

Lit.: *Issa*, 1983, bez broja s.

3. st.

66. GOLUBICA S DJETELINOM (*Bez inv. br.*)

Glina: A1; 11,0 x 16,0; šir. krila: 7,0; prom. djeteline: 4,5. Nedostaje završetak lijevog krila i noge.

Nalazište: *Vis*.

Glava golubice okrenuta je udesno, kljun je malen, oči urezane. Krila su malo uzdignuta, rep je izdužen i pri kraju zaobljen. Na prsima golubice izvedena je četverolisna djetelina u reljefu.

Ova veoma fino izrađena terakota, zavjetni dar božici Afroditu (P. ZANCANI MONTUORO - U. ZANOTTI BIANCO, *Capaccio, Heraion alla foce del Sele*, *NSc*, 1979, s. 220), možda je bila jedan od ukrasa koji su resili velike keramičke posude, kakve su se u znatnom broju proizvodile na području Velike Grčke u 4. i 3. stoljeću, isključivo u pogrebne svrhe, kao što je to npr. *krater* iz Canose (BESQUES, IV, s. 140, br. D 4101, T. 148 a-d; DE JULIIS-LO IACONO, 1988, s. 429, sl. 525) i *piksida* iz Tarenta (*Megale Hellas*, 1983, s. 649, sl. 664) na kojima su postavljene golubice slične tipologije. Nisu poznate izravne paralele; postoje mnoge slične figurice, poput onih iz Olinta (ROBINSON, *Olynthus*, IV, s. 249, br. 322, T. 102), iz Britanskog muzeja (HIGGINS, 1969, sl. 275, T. 46), iz Ordona (K. van WONTERSHEIM MAES, *Un tombe a chambres, Ordonia, III, L'Institut de Historique Belgue de Rom*, 14, 1971, s. 133, br. 61, T. LIV), kao i mnoge pronađene u Capacciu (ZANCANI MONTUORO- ZANOTTI BIANCO, *Capaccio*, o. c., s. 224, sl. 9), ali bez dekoracija u obliku djeteline.

S obzirom na specifične ikonografske značajke, može se pretpostaviti da se radi o lokalnoj interpretaciji, s proizvodnjom protegnutom na šire vremensko razdoblje, pa je stoga preciznija datacija upitna, premda bi se glede navedenih paralela ova golubica mogla okvirno smjestiti u 3. stoljeće.

Lit.: GABRIČEVIĆ, 1968, s. 49; *Vis*, 1974, bez br. s.; *Issa*, 1983, s. 14, br. 14; *Issa*, 1986, s. 35, br. 240; KIRIGIN, 1996, s. 111.

3. st.

67. GOLUBICA (*Fb 1426*)

Glina: A1; 14,0 x 11,9; vis. postolja: 11,9; prom. postolja: 5,5. Ostaci bijele podloge. Nedostaje kljun; postolje polomljeno, te slijepljeno. Na ledima, uz sam vrat nalazi se rupica od koje se nastavlja uzdužna brazda.

Nalazište: Vis, 1949.

Tijelo golubice postavljeno je na cilindrično postolje. Glava, s izrazitim udubinama za oči, okrenuta je udesno. Iz sljubljenih krila izlazi rep lepezasta oblika. Poznate su mnoge slične terakote pronađene na različitim arheološkim lokalitetima, kao što su Myrina (BESQUES MOLLARD, 1963, s. 148, br. Myr 378, T. 182), Jonija (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 497, br. 1441), Capua (DELLA TORRE - CIAGHI, 1980, s. 59, br. SVa1, T. XXIV, 5), Morgantina (BELL, 1981, s. 227, br. 883, T. 133) i Tarent (GRAEPLER, 1984, s. 108, T. XXXI,1).

Ovaj tip terakote vrlo je čest proizvod tokom širega vremenskog razdoblja i stoga je precizna datacija problematična, no način izrade i specifičan oblik postolja ukazivali bi na to da se možda radi o tarentinskom proizvodu iz helenističkog razdoblja.

Lit.: neobjavljena.

Helenističko razdoblje.

68. PIJETAO (*Fb 1427*)

Glina: A; 11,0 x 16,8. Ostaci bijele podloge. Glava potrgana, te slijepljena.

Nalazište: Vis, 1949.

Glavom, lagano okrenutom udesno, dominiraju kresta i šiljat kljun. Oči su velike i naznačene udubinama. Tijelo je okruglo i plastično oblikovano. Krila su skupljena i naglašena debljim rubom. Rep je uzdignut i zaobljen.

Vjerojatno se radi o zavjetnom daru vezanom uz kult Kore, Perzefone, vladarice podzemnog svijeta, gdje pijetao, kao grobni prilog, simbolizira pobjedu svjetla nad tamom. Ovakve terakote pojavljuju se u cijelom grčkom svijetu već od konca 6. stoljeća (*Spina*, 1994, s. 357, dr.).

Splitska statuica pokazuje neke sličnosti s kipićima iz Louvrea (BESQUES, IV, s. 87, br. D 3797, T. 806), Tebe (HIGGINS, 1969, s. 216, br. 810, T. 110) i Spine (*Spina*, 1994, s. 357, br. 909).

Istovrsne figurice rasprostranjen su proizvod tokom dužega vremenskog razdoblja, i to bez većih tipoloških izmjena, pa je stoga teško odrediti točnu dataciju (*Spina*, 1994, s. 357-358). Navedene paralele i dokumentirano mjesto nalaza govorili bi u prilog njezine pripadnosti u helenističko razdoblje.

Lit.: *Issa*, 1986, s. 35, br. 241.

Helenističko razdoblje.

69. PIJETAO (*Fb 1975*)

Glina: A 2; 15,0 x 6,0. Ostaci bijele podloge; na lijevoj strani ovalni otvor. Glava potrgana, te slijepljena; tijelo je dosta oštećeno.

Nalazište: Vis? Iz zbirke Lučić Roki.

Pijetao je postavljen na ovalno postolje. Glavom, koja je lagano okrenuta udesno, dominira kresta. Noge i pandže dobro su oblikovane.

Vjerojatno je riječ o zavjetnom daru nekom od bogova, možda Perzefoni ili Asklepiju, kakav je slučaj i sa statuicama iz Louvrea (HIGGINS, 1969, s. 250, sl. 917, T. 132), Jonije (LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 495, br. 1437, T. 183), Olinta (ROBINSON, *Olynthus*, XIV, s. 253, br. 335, T. 104) i Tarquinije (G. STEFANI, *Terracotte figurate. Materiale del Museo Nazionale di Tarquinia*, VII, Roma 1984, s. 66, br. 144, T. XXXIX).

Zbog velike oštećenosti i fragmentarnosti teško je odrediti dataciju ove figurice, no prema navedenim paralelama ona vjerojatno pripada helenističkom razdoblju.

Lit.: neobjavljen.

Helenističko razdoblje.

70. PTIČICA (*Fb 1077*)

Glina: A 2; 2,0 x 5,5; šir. krila: 4,0. Ostaci bijele podloge. Nedostaje dio repa i desnog krila.

Nalazište: Vis.

Ptičica elegantna tijela i izdužena vrata prikazana je s raširenim krilima.

Zbog izrazito malih dimenzija kao i ikonografskih odlika može se pretpostaviti da je bila dio ženske statuice tipa "Tanagra" kakva je primjerice ona iz istoimenoga beotskog grada (HUTTON, 1899, s. 50, sl. 21).

Ovaj tip terakote prisutan je tokom dugoga vremenskog razdoblja, tako da je točna datacija upitna, no s obzirom na tipološke odlike može se pretpostaviti da pripada helenističkom razdoblju.

Lit.: neobjavljena.

Helenističko razdoblje.

71. FIGURA ŽIVOTINJE (*Fb 1996*)

Glina: C; 5,4 x 4,0. Nedostaje dio glave od očiju nagore i cijelo tijelo.

Nalazište: Vis, Martvilo 1955.

Na nisko postolje postavljena je glava izdužene njuške, prćasta nosa, tankih usta i široka vrata.

Ikonografsku identifikaciju ovog ulomka otežava fragmentarnost, no oblik njuške upućuje na prikaz prašćića, poput onoga iz Louvrea (BESQUES, III, s. 72, br. D 450, T. 98 d) i jednog drugog pronađenog u grobu novorođenčeta (G. JACOPI, *Scavi nella necropoli camiresi. Clara Rhodos*, IV, Rodi 1931, s. 289, sl. 319, grob CLXV). Terakote s likom prašćića rasprostranjen su proizvod na području Grčke, Roda, Sicilije i Velike Grčke (CAPORUSSO, 1975, s. 83).

Vrlo bliske tipološke odlike uočljive su i na figurici iz Capue (S. PESETTI, *Terrecotte votive. Catalogo del Museo Provinciale Campano*, VI, *Animali, frutti, giocattoli, pesi da telaio*, Roma 1994, s. 61-62, T. IV,4).

Zbog necjelovitosti figure teško je odrediti o kojem se tipu terakote radi: nije

jasno predstavlja li ovaj splitski ulomak zavjetni dar, simbol prosperiteta i plodnosti vezan uz Dioniza i Afroditu kao i uz Demetru i Koru (CAPORUSSO, 1975, s. 83; M. C. D'ERCOLE, *La stipe votiva da Belvedere a Lucera*, Roma 1990, s. 226; G. A., *Santuari d'Etruria* /katalog izložbe "Progetto Etruschi"/ Milano 1985, s. 34), ili pak šuškalicu, *tintinabulum*, kao što je ona iz Narda (G. MASTRONUZZI, *Ricerche a Nardò*, *StAnt*, 8,1, 1995, s. 198, br. 22, sl. 19).

Iako se radi o terakoti koja se proizvodila tokom dugoga vremskog razdoblja, bez značajnijih tipoloških izmjena, navedene paralele i dokumentirano mjesto nalaza govore u prilog njezinoj pripadnosti u 3. stoljeće.

Lit.: neobjavljena.

3. st.

72. FIGURA ŽIVOTINJE (*Fb 1980*)

Glina: A 1; 6,3 x 4,3. Ostaci bijele podloge; figura je rađena iz dva kalupa. Nedostaje glava i prednji dio tijela.

Nalazište: nepoznato.

Na nisko četvrtasto postolje postavljen je stražnji dio životinjskog tijela s kratkim repom.

Splitski ulomak daje premalo elemenata za konkretnu identifikaciju, no s obzirom na sličnost s jednom figuricom iz Myrine (LEYENAAR PLEAISIER, 1979, s. 329, br. 1006, T. 129) koja prikazuje praščića, moglo bi se raditi o istoj životinji, vjerojatno iz helenističkog razdoblja.

Lit.: neobjavljena.

Helenističko razdoblje.

MODELI VOĆA

73. ŠIPAK S PTICOM I CVJETOVIMA (*Fb 1437*)

Glina: A; vis.: 14,8; promjer postolja: 9,5; prom. šipka: 7,2. Ostaci bijele podloge i tamne boje. Sitna oštećenja po cijeloj površini.

Nalazište: Vis, 1949.

Šipak, ptica i dva cvijeta postavljeni su na kružno postolje. Šipak ima naglašene ureze i peteljku uz koju je postavljena ptičica sklopljenih krila s dugim raširenim repom. Dva skladno modelirana cvijeta postavljena su između šipka i postolja. Splitska terakota, koja se izdvaja svojim rijetkim kompleksnim prikazom, vjerojatno predstavlja zavjetni dar vezan uz kult Afrodite, poznajući da su šipak i golubica atributi te božice (J. P. POLLARD, *Birds in Greek life and Myth*, London 1977, s. 146).

Nisu poznate izravne paralele, premda postoje mnogobrojne terakote koje prikazuju samo pticu (ROBINSON, *Olynthus*, XIV, s. 249, br. 322, T. 102; LEYENAAR PLAISIER, 1979, s. 16, br. 17, T. 3) ili šipak, kao primjerice one iz Olinta i Morgantine, kod kojih su uočene slične tipološke odlike

(ROBINSON, *Olynthus*, XIV, s. 259, br. 335 b, T. 108; BELL, 1981, s. 228, br. 897, T. 134).

Činjenica da splitska terakota pokazuje vrlo osebujuan ikonografski sadržaj, za koji do sada nisu poznate paralele i postojanje dviju replika s postoljima gotovo jednakih dimenzija (Kat. br. 78 - 79) upućuju na zaključak o vjerojatnoj lokalnoj interpretaciji prikaza, čija bi proizvodnja mogla pripadati duljem vremenskom razdoblju, po svoj prilici 3. stoljeću.

Lit.: Issa, 1983, s. 15, br. 16; Issa, 1986, s. 35, br. 232.

3. st.

74. ŠIPAK S CVJETOVIMA (*Fb 1276*)

Glina: A 1; 8,5; promjer postolja: 9,0. Ostaci bijele podloge. Nedostaje gornji dio šipka.

Nalazište: Vis.

Kao Kat. br. 73.

Lit.: neobjavljen.

3. st.

75. ŠIPAK S CVJETOVIMA (*Fb 1275*)

Glina: A 1; 8,5; promjer postolja: 9,0. Ostaci bijele podloge. Nedostaje gornji dio šipka; postolje oštećeno.

Nalazište: Vis.

Kao Kat. br. 73.

Lit.: neobjavljen.

3. st.

76. ŠIPAK S PTICOM (*Fb 1954*)

Glina: A; 13,0 x 7,7. Ostaci bijele podloge i crvene boje. Oštećen vrh šipka.

Nalazište: Vis, 1954.

Na okruglo profilirano postolje postavljen je šipak koji obilježavaju tri okomita ureza. Uz sam vrh postavljena je ptičica uzdignute glave, skupljenih krila i širokog zaobljenog repa.

Izravne paralele nisu poznate.

Lit.: Issa, 1983, s. 14; Issa, 1986, s. 35, br. 321.

Helenističko razdoblje.

77. ŠIPAK (*Bez inv. br.*)

Glina: A; 7,5. Polomljeni završeci listića.

Nalazište: Vis.

Šipak karakterizira glatka površina kore i šest spljoštenih listića na samome vrhu.

Plastični prikaz šipka, kao simbola plodnosti i kontinuiteta života, prisutan je u terakotnoj proizvodnji još od arhaizma, diljem grčkoga svijeta (CAPORUSSO, 1975, s. 85). Viška figurica pokazuje tipološke sličnosti s primjercima s Lindos (C. BLIKENBERG, *Lindos, Fouilles de l'Acropole 1902-1914*, I, *Les petits objets*, Berlin 1931, s. 587, br. 2441, T. 1149), Locrija (LISSI, 1961, s. 78, br. 201, T. 34), Roda (HIGGINS, 1969, s. 78, br. 201, T. 34) i iz Milana (CAPORUSSO, 1975, s. 85, br. 97, T. LIII). Nekoliko komada sličnih šipaka nađeno je u grobu nekropole Orija s dva ukopa iz 3. i 2. stoljeća (F. G. LO PORTO, *Attività archeologica in Puglia, AttiMGrecia*, 1974, s. 344, br. 3, T. LVI).

Na osnovi navedenih paralela, ovu terakotu moglo bi se povezati s velikogrčkim proizvodima iz helenističkog razdoblja.

Lit.: Issa, 1983, s. 14; Issa, 1986, s. 35.

Helenističko razdoblje.

ARE

78. ŽRTVENIK (*Fb 222*)

Glina: A 2; 13,5 x 11,2; šir. pri vrhu: 7,2. Jedna noga baze odlomljena, te rekonstruirana; manja oštećenja.

Nalazište: Solin.

Baza žrtvenika modelirana je s dva uža karniža i jednim širim, a gornji rub s tri.

Radi se o žrtveniku jednostavna tipa, koji se uvelike proizvodio na području Južne Italije i Sicilije od 5. stoljeća (P. LO IACONO, *Le terracotte figurate, Taranto. Il Museo Archeologico*, Taranto 1985, s. 349; H. van der MEIJDEN, *Terrakotta-arule aus Sizilien und Unteritalien*, Amsterdam 1993) kao i u razdoblju helenizma (LETTA, 1971, s. 151). Njegova je upotreba bila višenamjenska: upotrebljavao se kao zavjetni dar u hramovima i grobovima, te kao kućno svetište (C. E. VAFOPULOU RICHARDSON, *An unpublished arula in the Ashmolean Museum: a minor contribution to Hellenistic chronology, JHS*, CII, 1982, s. 232).

Na splitskoj *ari* uočljiva je dekorativna profilacija tipična za žrtvenike lišene figuralnog ukrasa, koji čini se vuku podrijetlo iz arhitektonske ornamentike, premda u pojednostavljenu vidu (O. BELEVEDERE, *Tipologia e analisi delle arule imeresi. Studi e Materiali, II Quaderno Imerese*, Roma 1982, s. 81, br. 4, T. XV).

Lit.: neobjavljen.

Helenističko razdoblje.

79. ŽRTVENIK (*Fb 223*)

Glina: A 2; 6,0 x 5,5. Nedostaje gornji dio.

Nalazište: Solin.

Baza žrtvenika ukrašena je dvjema profilacijama, nad kojima se uzdiže gornji dio, nešto sužena oblika.

Kao Kat. br. 78.

Lit.: neobjavljen.

Helenističko razdoblje.

ULOMCI

80. ULOMAK ŽENSKJE GLAVE (*Fb 2005*)

Glina: A 2; 8,6 x 10,0; debele stijenke. Jako oštećena: slomljena u nekoliko dijelova, te slijepljena; nedostaje gornji dio lica. Bez poledine.

Nalazište: Vis.

Veoma oštećeno žensko lice karakteriziraju mesnati obrazi i brada, dok kovrčava kosa prati lijevu stranu široka vrata.

Zbog fragmentarnosti glave nije moguća potanja identifikacija, no duga kosa i široki vrat ukazuju da bi se možda moglo raditi o prikazu ženske glave poput one opisane u kataloškoj jedinici br. 5. Iz istog razloga je otežana precizna datacija ovog ulomka.

Lit.: neobjavljena.

Vjerojatno 4. st.

81. ULOMAK STATUICE (*Fb 234 bIII*)

Glina: A. 5,4 x 8,4.

Nalazište: Solin.

Zbog velike fragmentarnosti nije moguće odrediti točnu ikonografiju ove terakote; može se samo pretpostaviti da se radi o donjem dijelu figure čučćeg Silena u društvu neke životinje ili božice, možda poput one opisane u kataloškoj jedinici br. 21. Iz istog razloga otežana je precizna datacija ovog komada.

Lit.: neobjavljen.

Vjerojatno helenističko razdoblje.

82. ULOMAK GLAVE (*Fb 2010*)

Glina: A 1. 8,9 x 4,6. Nedostaje lijeva strana lica i kose.

Nalazište: Vis.

Na širokim pramenovima kose nalaze se tri visokoreljefna bršljanova lista.

Zbog fragmentarnosti nije moguće odrediti točnu ikonografiju ove terakote. Može se samo pretpostaviti da predstavlja dio ženske glave, koja je vjerojatno bila dio statuice, slične onoj iz Würzburga (WINTER, II, s. 172, 3).

Lit.: neobjavljen.

Helenističko razdoblje.

83. ULOMAK GLAVE (*Fb 2011*)

Glina: A 1; 3,4 x 5,7. Nedostaje desna strana lica i kose.

Nalazište: Vis.

Na širokim pramenovima kose postavljena su tri bršljanova lista u visokom reljefu.

Zbog fragmentarnosti nemoguće je odrediti točnu ikonografiju ove terakote i može se samo pretpostaviti da je činila dio ženske glave, poput one iz Tarenta, čija je kosa ovijena bršljanovim vijencem (GRAEPLER, 1984, s. 94, br. 2, T. XXV).

Lit.: neobjavljen.

Helenističko razdoblje.

84. POLEĐINA STATUICE (*Fb 1976*)

Glina: A 1; 5,6 x 11,2. Raspucana po cijeloj površini.

Nalazište: Vis, Martvilo, 1955.

Manji ulomak bez figuralne obrade.

Vjerojatno se radi o poleđini figure ili skupnog prikaza, možda nekog *pinakesa*, s obzirom na dvije rupice smještene na sredini ulomka.

Lit.: neobjavljena.

Vjerojatno helenističko razdoblje.

85. POLEĐINA STATUICE (*Fb 1977*)

Glina: A 1; 14,5 x 12,5. Nedostaje krajnji donji dio.

Nalazište: Vis, Martvilo 1955., grob IV,5.

Veći dio terakote bez figuralne obrade. Pri vrhu je vidljiv dio kružnog otvora, koji upućuje na zaključak da se vjerojatno radi o leđima jedne od mnogobrojnih statuica koje su nađene na Visu.

Ulomak je pronađen u grobu broj IV nekropole Martvilo, zajedno s desetak ulomaka, terakotne plastike i s novčićem iz 3. - 2. stoljeća.

Lit.: B. KIRIGIN, *Zapažanja o helenističkoj nekropoli Isse, Materijali*, XX, Beograd 1985, s. 92, sl. 2.

Vjerojatno helenističko razdoblje.

86. POLEĐINA STATUICE (*Fb 2009*)

Glina: A 1; 6,4 x 9,7.

Nalazište: Vis.

Ulomak polukružna oblika, grube izrade, debelih stijenki. Po sredini ima dva veća kružna otvora.

Vjerojatno se radi o stražnjoj strani neke figure ili skupnog prikaza, možda *pinakesa*, s obzirom na dva otvora koja su mogla služiti za vješanje terakote.

Lit.: neobjavljena.

Vjerojatno helenističko razdoblje.

87. ULOMCI TERAKOTNE PLASTIKE (*Fb 2012*)

Glina: C.

Nalazište: Vis.

Dvanaest sitnih ulomaka terakotne plastike različitih oblika. Identifikacija pojedinog ulomka je nemoguća budući da ni na jednom komadu nema traga figuralnoj izradi.

Lit.: neobjavljeni.

Vjerojatno helenističko razdoblje.

88. ULOMCI TERAKOTNE PLASTIKE (*Fb 2013*)

Glina: A 1.

Nalazište: Vis.

Osam sitnih ulomaka terakotne plastike.

Identifikacija pojedinog ulomka je nemoguća budući da ni na jednom komadu nema traga figuralnoj izradi.

Lit.: neobjavljeni.

Vjerojatno helenističko razdoblje.

RIMSKE TERAKOTE

89. MINERVA (*Fb 1692*)

Glina: A1; 18,7 x 8,0; šir. postolja: 2,6. Poledina izrađena; bez otvora. Popucana po cijeloj površini.

Nalazište: Solin, Grudine, 1951.

Žensko ovalno lice okružuje kovrčava kosa s dugim pramenjem spušenim na ramena. Glavu nadvisuje korintska kaciga. Tijelo obavija dugi *hiton* s kratkom *apoptygmom* dubokih nabora. Ispod božičina vrata nastavlja se *egida* kojom dominira glava Gorgone. Desna noga svinuta je u koljenu a težina tijela prebačena je na lijevu nogu. U lijevoj, uzdignutoj ruci božica drži štit, dok niz tijelo spuštenu desnicu ima zatvorenu šaku kojom je vjerojatno držala koplje od "...kovine ili kakova drugog krutog materijala (kost, drvo) ... koje je trebalo biti naknadno umetnuto, odnosno prislonjeno o ruku božice (koja je valjda zato nezatno odmaknuta od tijela, te je očito, da je vršila nekakovu radnju ili pokret)..." (RENDIĆ MIOČEVIĆ, 1952, s. 148). Figura je postavljena na visoko okruglo postolje koje je profilirano uz oba ruba.

Statuica prikazuje božicu rata i pobjede Atenu tipa *Promachos* (*LIMC*, II,1, s. 972; II,2, s. 721, br. 147). Terakote s figurom Atene česti su nalaz na velikogrčkom području. Od sličnih mogu se spomenuti one iz depoa Locri Epizefirija, koje pripadaju 5. i 4. stoljeću pr. Kr. (P. ORSI, *Locri Epizephyrii*, *NSc*, Supl.VIII, 1911, s. 66, T. 47, 48), zatim statuica iz Pompeja (WINTER, II, s. 177, br. 7, s *paterom* u lijevoj ruci), te figurice iz vile Hermes s Dela (J. MARCADÉ, *Les trouvailles de la maison dite de l'Hermès, à Délos*,

BCH, LVII-LVIII, 1953, s. 574, dr., br. 65-66) i iz Nacionalnog muzeja u Napulju (LEVI, 1926, s. 162, br. 730, sl. 125), kod kojih je štit postavljen uz božičinu lijevu nogu. Zamiranje terakotne proizvodnje u doba Rimskoga Carstva očituje se i kod izrade statuica, koje postaju sve rjeđe, tako da za ovu splitsku Minervu dosad nije poznata izravna analogija.

U navedenom članku D. Rendić Miočević iznosi da su uz Minervinu statuicu, pod "omanjom kamenom pločom" nađeni i "... lakrimarij, zatim mala crvena zdjelica (Inv. Fb 993) ...", te nekoliko ulomaka keramičkih posuda kao i ostaci ugljena, i navodi da je "ovaj mali, nesumnjivo rukom načinjeni zaklon vjerojatno predstavljao nekakovo priprosto i improvizirano svetište, odnosno kućni oltarić", zaključujući da mnogi elementi karakteristični za domaću rustikalnu umjetnost, kao i tehnološka nespretnost pri izradi, određuju splitsku Minervu kao lokalni proizvod, dok u blizini pronađeni dupondij Antonina Pija pomaže njezinu datiranju u drugu polovicu 2. stoljeća (RENDIĆ MIOČEVIĆ, 1952, s. 148, dr.). Stilske i tipološke osobine, harmonična statičnost tijela u pokretu, te shematski modelirani detalji glave i nabora odjeće, odlike su koje ukazuju da se za ovu terakotu može predložiti datacija u konac 2. stoljeća.

Lit.: RENDIĆ MIOČEVIĆ, 1952, s. 148 - 151, sl. 1 a-b, T. VIII.

Konac 2. st.

90. VENERA (*Fb 505*)

Glina: A 2; 7,5 x 4,4. Ostaci crvene boje. Poledina izrađena. Nedostaju lijeva ruka i donji dio figure ispod grudi.

Nalazište: Solin, 1894.

Glava ženske figure nagnuta je udesno. Po sredini podijeljena kosa prati okruglo lice i spušta se na ramena. Oči su velike i izražene udubljenjima. Desna je ruka svinuta i položena na lijevu dojku, a na njezinoj nadlaktici i na zapešću nalaze se narukvice izrađene vrlo plastično s naglašenim utisnutim linijama.

Ikonografske osobenosti splitske figurice, raspuštena kosa i položaj desne ruke ukazuju na lik božice Venere tipa Čedna, odnosno tzv. Venere Capitoline. Ikonografski je najbliža skulpturi iz Cirene koju karakterizira kosa spuštena na ramena, pozicija desne ruke na lijevoj dojci, kao i položaj gornjeg dijela tijela koje, zajedno s glavom, teži prema naprijed (B. M. FELLETTI MAJ, "Afrodite pudica", *ArchCl*, III, 1951, s. 58, dr. T. XIII,2).

Splitski ulomak pokazuje sličnosti s terakotama kakve su u velikom broju nađene na području Galije; najbliža je tipu IIIb, kod kojeg figura lijevom rukom pridržava draperiju (M. ROUVIER JEANLIN, *Les figurines Gallo-Romaines en terre cuite au Musée des Antiquités Nationales*, Supl. *Gallia*, XXIV, 1972, s. 47, 121-122, sl. 118-120). U tipologiji frizure i obliku i izražaju lica bliska je statuici iz Giegnona (G. A., *Les figurines Gallo Romains en terre cuite. /katalog izložbe/ Musée Archéologique Dijon*, 1985, s. 34, br. 84, T. VII), a u nošenju narukvica podudara se s primjerkom iz Smyrne (WINTER, II, s. 216, 6).

Zbog fragmentarnosti teško je odrediti točnu dataciju ove splitske Venere, a na temelju navedenih paralela može ju se okvirno postaviti u razdoblje 2. stoljeća.

Lit.: neobjavljena.

2. st.

91. VENERA S TRI AMORA (*Fb 496*)

Glina: A 2; 11,5 x 7,7. Poledina obrađena. Nedostaje gornji dio ženske figure. Nalazište: Solin, 1892.

Ženska obnažena figura u stojećem položaju, frontalno prikazana. S desne strane tijela spušta se skut plašta, koji dopire sve do gležnjeva. Božica je u laganom pokretu, težina tijela postavljena je na lijevu nogu, s kojom se desna, svijena u koljenu, ukrštava. Do Venerinih nogu postavljena su dva Amorina: onaj desni ima mala krila i plašt čiji bogati nabori pokrivaju noge i desnu ruku prinesenu k ustima. Drugi Amarin, leđima okrenut Veneri, prikazan je u nagnutu stavu s malim krilima, s nogama obavijenim plaštem i s desnom rukom dignutom prema ustima. Sve tri figure postavljene su na plosnato, četvrtasto postolje.

Ikonografske osobine splitske terakote ukazuju na to da se radi o skupnom prikazu "Venere s tri Amora", poput onog na statuicama pronađenim u Tunisu, a koje su pohranjene u Muzeju Bardo (G. M. A. RICHTER, *Greek portraits*, III, Supl. *Latomus*, XLVIII, 1960, s. 39, T. XXXVIII, 173-174; DENEAUVE, 1964, s. 124, T. I,1; DENEAUVE, 1987, s. 197, sl. 1) i u Danskom nacionalnom muzeju (BREITENSTEIN, 1941, s. 100, br. 959, T. 133; iz rimskog groba; RICHTER, 1960, o. c., s. 39, T. XXXVII, 171-172). Na ovim terakotama božica u lijevoj uzdignutoj ruci drži košaricu, a u desnoj, položenoj na grudi, sandalu, dok treći maleni Amor sjedi na njezinom desnom ramenu. Frizura koju na ovim statuicama nosi Venera odgovara onoj iz doba carice Julije Domne, žene Septimija Severa.

Na temelju ikonografskih obilježja i tipološko-stilskih odrednica, ova splitska terakota može se datirati u severovsko razdoblje.

Lit.: JELIĆ - BULIĆ - RUTAR, 1894, s. 156.

Početak 3. st.

92. GLAVA VENERE (*Fb 609*)

Glina: A; 3,4 x 2,6. Poledina izrađena. Izlizana po cijeloj površini.

Nalazište: Solin, otkupljena 1902.

Ženska glava nagnuta udesno. Kosa, karakterizirana valovitim pramenovima, zategnutim u pravilnim razmacima, spušta se, pokrivajući uši, sve do vrata. Glavom dominira visoka dijadema koja je po cijeloj površini ukrašena kružićima. Uočljiv je dio širokog vrata i jedno proširenje s lijeve strane - jedva prepoznatljiva malena glava Amora.

Ikonografske značajke ovoga splitskog ulomka, posebice mala glava uz božičin lijevi obraz, ukazuju na to da je on najvjerojatnije pripadao skupnom prikazu "Venere s tri Amora", srodnom onima u Nacionalnom muzeju u Kopenhagenu i u Muzeju Bardo u Tunisu (BREITENSTEIN, 1941, s. 100, T. 133, 959; DENEAUVE, 1964, s. 124, T. I,1). Specifičnost ovih statuica je frizura Venere, koja odgovara onoj carice Julije Domne, što predstavlja tipološku odliku na temelju koje se ove terakote mogu okvirno datirati u doba Severa (DENEAUVE, 1964, s. 126, dr.). Na jednome malom portretu Carice, pronađenom na atenskoj Agori, uz karakterističnu fizionomiju, jasno su uočljive, i tipološke osobine njezine frizure, koja se veoma uspješno imitirala na figuricama terakotne plastike

(H. A. THOMPSON, *Activities in the Athenian Agora: 1957*, AA, 1955-57, s. 58-61, sl. 1).

J. Deneauve smatra da ženski lik na ovim statuicama prikazuje Juliju Domnu, tj. da su one reprodukcija kulturnog prikaza Carice kao božice plodnosti - Venere, pramajke rimskog naroda, čije je podrijetlo Julija Domna naglašavala, a koje je julijejsko-klaudijejska propaganda spretno koristila u političke svrhe (DENEAUVE, 1964, s. 126, dr.). F. Ghedini iznosi mišljenje da su ove afričke statuice samo zavjetni darovi žena koje nose frizuru "po modi" iz tog vremena (F. GHEDINI, *Giulia Domna tra Oriente e Occidente, le fonti archeologiche*, Roma 1984, s. 154-155).

Osim s glavama navedenih statuica, splitski primjerak u izradi frizure pokazuje značajnu sličnost i s glavom iz Nacionalnog muzeja u Kartagi (DENEAUVE, 1987, s. 207, T. 13, My 25), s kojom se osobito podudara u dekoraciji dijademe.

Navedene paralele i ikonografsko-stilske značajke frizure omogućuju datiranje ove splitske glave u severovsko razdoblje.

Lit.: neobjavljena.

Početak 3. st.

93. GLAVA VENERE (*Fb 237*)

Glina: B 1; 3,1 x 2,2. Bez poledine. Izlizana po cijeloj površini.

Nalazište: Solin.

Glavu žene nagnutu udesno karakterizira frizura tipa Julije Domne i široka dijadema ukrašena kružićima. Lice je maleno i pravilnih linija, vrat izdužen. Uz božičin lijevi obraz uočljiva je mala Amorova glava.

Ikonografske osobine splitskoga ulomka, tip frizure i glava Amorina ukazuju na to da se radi o ulomku skupnog prikaza "Venere s tri Amora", koji je obrađen u kataloškoj jedinici broj 91.

Splitski ulomak u tipu frizure i dekoraciji dijademe ukazuje blisku srodnost s glavom iz Nacionalnog muzeja u Kartagi (DENEAUVE, 1987, s. 207, T. 13, My 25).

Prema ikonografskim značajkama i tipologiji frizure ovaj ulomak može se datirati u severovsko razdoblje.

Lit.: neobjavljena.

Početak 3. st.

94. GLAVA VENERE (*Fb 606*)

Glina: A 2; 3,3 x 2,4. Poledina izrađena. Izlizana po cijeloj površini.

Nalazište: Solin, 1901.

Glava žene, lagano nagnuta ulijevo. Malo lice uokviruje frizura koju karakteriziraju valoviti pramenovi pravilno raspodijeljeni u paralelnom nizu. Glavom dominira visoka dijadema u obliku polumjeseca.

Glava je vjerojatno pripadala statuici, možda tipu prikaza Venere koja obuva sandalu, poput primjerka iz Nacionalnog muzeja Kartage (DENEAUVE, 1964,

s. 129, T. II,2) s kojim splitski ulomak u odnosu na tip frizure i dijademe, pokazuje tijesnu sličnost, a ima analogije i u još nekim glavama iz istog muzeja, osobito u onoj koju karakterizira izdužena dijadema (DENEAUVE, 1987, s. 207, T. 13, My 26).

Na temelju tipologije frizure i navedenih paralela moguće je postaviti ovu glavu u severovsko razdoblje.

Lit.: neobjavljena.

Početak 3. st.

95. FIGURA GLUMCA (*Fb 227*)

Glina: A 2; 12,5 x 6,0; vis. obuće: 3,5. Nedostaje glava i lijevi dio od vrata do struka; polomljena u više dijelova, te slijepljena.

Nalazište: Solin.

Figura je odjevena u dugu haljinu koja, opasana na grudima, pada u dubokim naborima ispod velikog trbuha. S ramena se spušta plašt gustih, paralelnih nabora. Zbog nedostatka glave nije moguće odrediti točnu ikonografiju ove terakote. Može se pretpostaviti da se radi o figuri glumca, budući da se u obući dađu prepoznati *okribantesi*, visoke cipele kakve su nosili glumci tragedije, koje spominje Lucijan kad opisuje "muškarca neproporcionalne stature, na visokim cokulama..." (Lucijan, *De Saltatione*, 27), kakve nose i glumci na mozaiku iz Porcareccia, na lucerni iz Dresdena, te na pariškoj bjelokosnoj statuci (M. BIEBER, *The history of the Greek and Roman Theatre*, New York 1961, s. 240, 242, 243, sl. 789-792, 798, 799).

Nedostatak glave i velika oštećenost onemogućuju sigurnu identifikaciju i preciznu dataciju ove splitske terakote; s obzirom na ikonografska obilježja, ona vjerojatno pripada terakotnoj proizvodnji iz doba kasnog Carstva.

Lit.: neobjavljena.

Kasno rimsko razdoblje.

96. FIGURA GLADIJATORA (*Fb 706*)

Glina: C; 8,4 x 3,5; postolje: 2,9 x 4,5. Nedostaje gornji dio tijela do trbuha. Na dnu postolja okrugli otvor, prom.: 3,8.

Nalazište: Solin, 1906.

Muška figura odjevena je u kratki haljetak koji seže do koljena. Na nogama nosi štitnike, *ocreae*. Figura je postavljena na visoko postolje, profilirano uz oba ruba.

Splitski ulomak vjerojatno prikazuje gladijatora, no zbog fragmentarnosti terakote nije moguće utvrditi o kojem se tipu radi. Uočljive sličnosti, s obzirom na tipologiju štitnika, zapažaju se kod gladijatora prikazanog na reljefu iz Akvileje (*EAA*, III, s. 938, sl. 1175a).

Nedostatak glave i loše stanje očuvanosti onemogućuju precizniju dataciju; prema tipološkim značajkama ova figurica mogla bi odgovarati terakotnoj proizvodnji iz kasnog Carstva.

Lit.: neobjavljena.

Rimsko razdoblje.

97. VOTIVNA NOGA (*Fb 233b*)

Glina: A 1; 7,5 x 2,9.

Nalazište: Salona.

Lijeva noga muškarca s vrlo plastično izraženim koljenom i naglašenim potkoljениčnim mišićem. Nožni prsti su krupni i izrađeni sa svim potankostima. Vjerojatno se radi o prikazu zavjetne noge, kakve su u velikom broju nađene u depoima Sicilije, Velike Grčke i u etrursko-italskim hramovima, (S. CIAGHI, *Le terrecotte figurate da Cales del Museo Nazionale di Napoli*, Napoli 1993, s. 175-177).

Uočljiva je ikonografska sličnost s primjerkom iz Lavinija (M. FENELLI, *I votivi anatomici*, AC, XXVII, 2, 1975, s. 226, 227, T. XLIII, 2) i iz Belvederea (DE JULIIS - LO IACONO, 1988, s. 418, sl. 514).

Precizna datacija je otežana, s obzirom da ovakvi anatomske votivni darovi nemaju nekih posebnih stilskih obilježja, a proizvode se tijekom dugog vremenskog razdoblja.

Lit.: neobjavljena.

Rimsko razdoblje.

98. FIGURA PIJETLA (*Fb 2006*)

Glina: A 1; 4,5 x 4,1. Nedostaje dio tijela od trbuha naniže i gornji dio repa.

Nalazište: nepoznato.

Uspravljenom glavom dominira visoka kresta i kljun s resama.

Splitska figurica očituje ikonografsku srodnost s terakotom iz Pavije (M. FORTUNATI ZUCCALA, *La necropoli romana*, *Not.Sc*, XXXIII, 1979, s. 68, sl. 55,1).

Zbog fragmentarnosti i loše očuvanosti preciznija je datacija otežana.

Lit.: neobjavljena.

Rimsko razdoblje.

99. GLAVA KONJA (*Fb 632*)

Glina: B 1; 6,0 x 4,5. Ručna obrada.

Nalazište: Solin, 1904.

Glava i vrat su izduženi; malene uši izrađene su u reljefu, dok je griva izražena kratkim, paralelnim crticama.

S obzirom na vrlo shematsku izvedbu anatomije glave, može se pretpostaviti da se radi o glavi figurice igračke koja je prikazivala konja.

Zbog fragmentarnosti splitske terakote nije bilo moguće pronaći odgovarajuće paralele, što otežava ikonografsko i tipološko definiranje odnosno datiranje.

Lit.: neobjavljena.

Rimsko razdoblje.

LE TERRECOTTE FIGURATE DEL MUSEO ARCHEOLOGICO DI SPALATO

“...Frugando sotto terra si trovano colà de’ vasi antichi, somiglianti nella forma e nelle inverniciature agli etruschi, e qualche lapida greca o latina”.

A. FORTIS, *Viaggio in Dalmazia, 1774*

Nel presente Catalogo sono esaminate le terrecotte figurate custodite nel Museo Archeologico di Spalato¹. Questo materiale che, per il momento, sembra rappresentare la collezione fittile più ricca della Dalmazia², si distingue per la notevole varietà di soggetti raffigurati e per l’ampio arco cronologico (V sec. a.C. - III sec. d. C.).

Pochi sono i dati precisi sulla provenienza delle terrecotte spalatine; è attestato il loro ritrovamento nella Dalmazia centrale, precisamente nelle isole di Lissa e di Lesina e a Salona. La maggior parte di esse fu rinvenuta nell’isola di Lissa; una parte pervenne al Museo per l’acquisizione di collezioni private³, mentre il nucleo più consistente è dato dalle terrecotte confluite nel Museo in seguito agli scavi di recupero eseguiti nell’area della necropoli di Martvilo⁴. Le terrecotte provenienti da Cittavecchia di Lesina e quasi tutti i reperti salonitani

* *Queste considerazioni conclusive hanno lo scopo di rendere accessibili i dati relativi alle terrecotte presentate nel Catalogo, il quale vuole essere soltanto un contributo introduttivo allo studio delle terrecotte figurate provenienti dalla Dalmazia centrale.*

¹ Il materiale coroplastico spalatino è diviso tra il Museo Archeologico di Spalato (dove è custodito il maggior numero delle terrecotte indagate) e l’ “Arheološka zbirka u Visu” (“Collezione archeologica dell’isola di Lissa”), fondata nel 1983: Issa, 1986, p. 2; KIRIGIN 1996 s. 8.

² Sono poche le pubblicazioni relative alle collezioni fittili custodite nei musei croati. In un recente contributo sono state indagate 64 terrecotte del Museo di Brioni, la cui provenienza da Lissa sembra sia stata accennata in un antico catalogo. L’Autrice del contributo ha espresso dubbi sulla loro appartenenza lissea, perché non esiste alcun dato archeologico relativo al rinvenimento, inoltre dei 64 pezzi analizzati soltanto 19 risultano essere antichi; non sono stati individuati confronti iconografici e stilistici che avrebbero potuto confermare la provenienza lissea: M. SANADER, *Zbirka starogrčke koroplastike na Brijunima, OpusArchaeol*, 21, 1997, p. 48. Colgo l’occasione per ringraziare la Prof.ssa M. Sanader per aver incoraggiato la pubblicazione di questo catalogo.

³ La collezione della famiglia Lučić Roki venne acquistata dal Museo spalatino nel 1930, mentre le terrecotte della raccolta Dojmi vennero incamerate dal Museo dopo la seconda guerra mondiale. Poco o nulla si sa del contesto e del tempo in cui questi pezzi vennero alla luce prima di confluire nelle due collezioni private: ABRAMIĆ, 1949, p. 12.

⁴ Oltre a poche generiche indicazioni non è stato possibile reperire altri dati più precisi sulla provenienza dei singoli pezzi; è fondata la notizia, però che la maggior parte

sono stati riscattati dalla Direzione del Museo spalatino già dai primi anni della sua formazione⁵; si tratta di ritrovamenti sporadici e pochi pezzi sono accompagnati da precise indicazioni del luogo di rinvenimento.

Benché si possa prospettare, per le terrecotte spalatine, una provenienza dalle necropoli, ma anche da un contesto urbano, non c'è nessun dato preciso al riguardo: infatti le notizie archeologico-documentarie relative al loro rinvenimento sono poche e le indicazioni sono generiche e incomplete, limitando notevolmente la lettura complessiva di questi manufatti. Le riflessioni formulate nel catalogo si basano soprattutto sull'indagine critico-stilistica e tecnica, fondamento delle ipotesi relative alla datazione e alla provenienza. Altri dati nuovi e riferimenti preziosi, utili per l'inquadramento iconografico e stilistico, sono ricavabili in base a confronti con altri manufatti.

Il catalogo è suddiviso in due parti: la prima esamina le terrecotte greche, la seconda i pezzi riferibili alla produzione romana.

Tutti i reperti, che appaiono in maggioranza frammentari, risultano prodotti attraverso l'uso di una o due matrici⁶. Il corpo ceramico, generalmente abbastanza depurato, si distingue per diverse tonalità di colore: sono stati individuati tre gruppi principali: A, beige, con i sottogruppi A1 (beige-arancio); A2 (beige-giallo); B, rosso con i sottogruppi: B1 (arancio), B2 (bruno-arancio), e C, grigio. Il gruppo A è il più attestato. Su molte terrecotte sono visibili tracce di ingobbatura bianca e resti di colore⁷.

Il gruppo di terrecotte indagate nella prima parte, che presentano grande varietà iconografica, appare caratterizzato da forte influsso magnogreco e siceliota.

---

proviene dalla necropoli di Martvilo, cioè da contesti tombali. Le indagini archeologiche di recupero, svolte a Martvilo nel 1948 (ABRAMIĆ, 1949, s. 12) e nel 1955 (NIKOLANCI, 1962, pp. 83-86; B. KIRIGIN, *Observation on the hellenistic necropolis at Issa*, in *Materijali*, XX, Beograd 1985, pp. 91-104, tavv. I-VI; KIRIGIN, 1996, p. 32, ss.), furono accompagnate da notevoli disagi in quanto sull'isola era insediata una delle basi militari più importanti dell'Esercito Popolare Jugoslavo-JNA. Soltanto nel 1976 e dal 1979 al 1981 gli scavi di recupero furono supportati da una dettagliata documentazione: CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1980; CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1981; KIRIGIN-MARIN, 1985. Sulla tipologia delle tombe di Martvilo: N. CAMBI, *Atički sarkofazi u Dalmaciji*, Split 1988, pp. 10-12.

⁵ Il Museo Archeologico di Spalato fu fondato nel 1820; del 1826 risulta la prima terracotta catalogata nell'Inventario, la testa di Apollo (Cat. n.32), ma purtroppo senza indicazioni precise.

⁶ L'unica terracotta eseguita a mano è rappresentata dalla figura maschile (Cat. n. 35), rinvenuta, fuori contesto, nella necropoli di Martvilo: KIRIGIN-MARIN, 1985, p. 52, fig. 6.

⁷ Questa divisione per colore è soltanto il risultato dell'analisi macroscopica. Non è stato possibile effettuare analisi mineralogiche e petrografiche che avrebbero consentito di ottenere dati più precisi e una definizione più dettagliata del corpo ceramico.

Risulta pure di notevole interesse l'importanza di Taranto, la cui produzione fu importata e successivamente imitata dalle officine, che probabilmente furono attive nella zona.

Tra i pezzi più antichi, riferibili al culto delle divinità ctonie, suscitano interesse due teste femminili, per le loro peculiarità tipologiche e stilistiche. La testa femminile (Cat. n.3), dal volto caratterizzato da un modellato morbido, dalle labbra carnose a taglio arcuato con pieghe agli angoli della bocca, che conferiscono un'espressione di contenuto sorriso, sembra denunciare quella stilizzazione riscontrabile nelle note protomi di età arcaica. L'altra testa (Cat. n.4), trunca tutt'attorno al viso, dagli occhi a mandorla e dalle palpebre piuttosto spesse, porta una pettinatura caratterizzata da due bande basse dalle ciocche ondulate, sovrastanti un raro tipo di corona. Per uno dei pezzi più significativi, la testa del "Recumbente" (Cat. n.1), non è stato difficile riscontrare dei confronti diretti perché si connette stilisticamente ed in modo diretto con gli esemplari rinvenuti a Taranto. A quest'ambito cronologico è ascrivibile la figura della Dea in trono (Cat. n.2), purtroppo acefala, di "tipo ionico", riconducibile, per le affinità stilistiche, alla produzione magnogreca. La protome muliebre (Cat. n.5), per i confronti diretti relativi alla struttura della pettinatura e alla forma del *polos*, sembra essere vicino alla produzione siceliota. La testa (Cat. n.6), proveniente da Cittavecchia di Lesina, probabilmente pertinente ad un busto, che si rivela interessante per la tipologia del *polos*, caratterizzato dalla base cordonata con nodo centrale, presenta confronti diretti con busti magnogreci.

E' stato difficile individuare con sicurezza l'iconografia di due busti femminili (Cat. nn.7-8) per la mancanza delle teste, e di conseguenza difficile indicare una produzione precisa; le parti restanti, simili ad esemplari sicelioti, permettono però di avanzare l'ipotesi di una produzione in quell'isola. Anche la figura femminile (Cat. n.9), proveniente da Salona, non era facilmente inquadrabile perché priva della parte inferiore del corpo, ma i tratti del volto e il tipo di capigliatura con scriminatura centrale, coperta dallo *himation*, sono analoghi agli stessi elementi dei pezzi tarantini.

Le figure muliebri sedute (Cat. nn.10-11), dalla cosiddetta "struttura a gradino", sono ascrivibili alla produzione fittile magnogreca del IV secolo. La terracotta (Cat. n.12), appartenente al gruppo delle figure femminili nude con le braccia disposte lungo il corpo, sembra testimoniare la produzione locale, perché il pezzo spalatino presenta una lavorazione imprecisa e piuttosto schematizzata.

Fra le terrecotte raffiguranti divinità molti sono i pezzi di notevole valore artistico e alcuni sono eseguiti con grande perizia tecnica. Ispirata a modello tarantino sembra la figura di Artemide *Bendis* (Cat. n.13) e di Sileno (Cat. n.21) accovacciato con una figura femminile seduta sulla sua coscia sinistra e con la cornucopia nella mano destra. Le caratteristiche tipologiche individuabili nelle

figure dell'*Eros* su gallo (Cat. n.28) e di Ninfa seduta su una roccia (Cat. n.29), rivelano un collegamento più diretto con i modelli magnogreci per le numerose analogie riscontrate con reperti provenienti da noti siti della Magna Grecia.

Alcune terrecotte, di ispirazione tarantina, presentano caratteristiche rare. E' il caso di un gruppo di statuette raffiguranti Afrodite appoggiata al pilastrino, con le gambe incrociate. Per l'Afrodite appoggiata ad un alto pilastro (Cat. n.15) non sono stati individuati confronti diretti, mentre altre due Afroditi (Cat. nn.16-17) corrispondono, nella raffigurazione iconografica del corpo, a quelle rinvenute in una tomba ad Egnazia. Per Afrodite con la pettinatura "lampadion" (Cat. n.19) e per quella con alta *stephane*, dalle mani avvolte nello *himation* (Cat. n.20), si è pensato a una probabile produzione locale, per le peculiarità iconografiche e stilistico-tecniche.

Un minore numero di terrecotte non sembra permettere paralleli diretti con altro materiale fittile proveniente da contesti conosciuti; per la figura di Nike (Cat. n.14) si è trovato soltanto un confronto diretto con una placchetta in piombo di Eretria. Il gruppo con Dioniso e Arianna (Cat. n.22), rinvenuto nella necropoli di Martvilo nel 1955, venne prodotto con la stessa matrice di altri due pezzi (Cat. nn.23-24) del medesimo sito, i quali hanno analoghe dimensioni delle basi. Anche la graziosa terracotta con Eros e Psiche nell'atto di baciarsi (Cat. n.25) risulta priva di confronti con il materiale coroplastico di altre collezioni; si tratta di una composizione che sembra riflettere la libertà spaziale della scultura a tutto tondo. Non è stato possibile proporre un inquadramento stilistico più preciso per le teste raffiguranti Cibebe (Cat. n.30) e Apollo (Cat. nn.31-33), per le loro precarie condizioni di conservazione.

Fra le figure muliebri panneggiate che rientrano nella generica definizione di "Tanagrine" poche si presentano integre; numerose sono le testine staccate e molti i corpi acefali di tipi già noti e comuni.

Alcune statuette sembrano provenire da diversi centri della Magna Grecia e della Sicilia, come la figura (Cat. n.36) che si presenta strettamente avvolta dall'*himation* e con i capelli, raccolti da *sphendone*, scendenti in lunghi boccoli sulle spalle. La statuette (Cat. n.38) caratterizzata dalla testa e dal corpo interamente avvolti dall'*himation* e dalla tranquilla grazia del portamento è attestata a Lissa con altre repliche (Cat. nn.39-42). Un altro tipo (Cat. n.43), diverso dal precedente per il modo di avvolgere il lembo dell'*himation* intorno al viso⁸, si può ricondurre a modelli dalla produzione magnogreca e siceliota. Stesso influsso si riconosce anche nella statuette (Cat. n.49) dall'*himation* strettamente avvolto intorno al corpo e dalla mano destra portata dietro il fianco corrispondente.

---

⁸ E' da segnalare che le statuette Cat. nn.38, 42 trovano un confronto interessante con le testine provenienti dalle isole dalmate e custodite al Museo Archeologico Nazionale di Venezia: NARDELLI, 1991, p. 47, figg. 2-3, tav.1.

Tra i tipi della coroplastica spalatina di influsso tarantino spicca la figura femminile stante (Cat. n.43), molto accurata nella realizzazione e di evidente eleganza, caratterizzata da un raffinato ed elaborato panneggio, dall'acconciatura del tipo "a melone", completata sulla nuca dalla crocchia. Per questa statuetta, riproposta nella stessa iconografia in quattro esemplari (Cat. nn.44-47) con il corpo ceramico del medesimo colore grigio, si può proporre una produzione locale. Anche la figura (Cat. n.48) che indossa un chitone altocinto con scollatura a "V" è influenzata, per il tipo di modellazione del panneggio e di pettinatura, dalla produzione fittile tarantina. Da contesto funerario proviene la statuetta (Cat. n.50) vestita con chitone senza maniche, altocinto, che si stacca nettamente dal punto di vista tipologico e stilistico dalle figure già considerate, per il tipo di acconciatura rifinita a mano, che riflette un lavoro "amatoriale".

La statuetta (Cat. n.51) caratterizzata dalla singolare pettinatura del tipo "lampadion", testimonia la molteplicità di tipi muliebri panneggiati presenti nella collezione fittile spalatina. La terracotta (Cat. n.52) raffigurante una fanciulla dal gesto grazioso in atto di sollevare il lembo della veste, per la sua figura equilibrata e l'armonico ritmo dei movimenti e il tipo dell'acconciatura, potrebbe appartenere alla produzione magnogreca, forse tarantina. I due pezzi (Cat. nn.53-54), privi purtroppo della parte superiore del corpo sono simili nella distribuzione del panneggio, dalle pieghe profonde e pesanti, differenti invece per le dimensioni: essi ricordano prodotti delle botteghe magnogreche della fine del III secolo.

Le testine muliebri, dalle svariate acconciature, si rifanno a prodotti di noti centri ellenistici del Mediterraneo. Tra le testine femminili di evidente influsso tarantino è quella con il capo recante la corona d'edera (Cat. n.58), assai vicina, tipologicamente e stilisticamente, alle teste delle figurine rinvenute nelle tombe di Egnazia e di Taranto. Una testimonianza importante è rappresentata da due testine (Cat. nn.59-60) rinvenute a Salona, che sembrano confermare la presenza di prodotti fittili di età ellenistica in quel sito.

La consuetudine di deporre nelle tombe gli animali e frutti fittili, frequentemente documentata nel mondo greco e magnogreco, è attestata anche a *Issa*. Le due teste di bovini (Cat. nn.64-65), modellate con grande abilità, per le peculiari caratteristiche iconografiche, potrebbero appartenere alla produzione locale. I modelli raffiguranti colombe sono abbastanza comuni e variamente interpretati nella produzione fittile del periodo ellenistico; tra i pezzi spalatini un esemplare (Cat. n.66), che si distingue per la sua espressività artistica, ha il petto decorato da un quadrifoglio applicato. Questo motivo non è noto, finora, da nessun altro esemplare. Un diverso ma non meno significativo dato è la presenza di alcune figure di galli (Cat. nn.68-69), modellati secondo uno schema che mantiene immutate le caratteristiche generali di un tema originale sviluppatosi dalla metà del VI secolo, e di porcellini (Cat. nn.71-72), pezzi che si possono, per le caratteristiche formali, inserire nella tipologia della produzione magnogreca del periodo ellenistico.

Tra il materiale votivo rinvenuto nella necropoli di Martvilo a Lissa vi sono tre singolari modellini che riproducono i frutti di melograno (Cat. nn.73-75); le caratteristiche iconografiche e tecniche con cui è resa la figurazione e la peculiare originalità con la quale sono raffigurati i fiori posti intorno al frutto suggeriscono una produzione locale, ascrivibile al III secolo.

Al fine di precisare meglio il materiale coroplastico spatatino si è voluto inserire anche i frammenti rinvenuti nella necropoli issea.

La maggior parte delle terrecotte romane prese in esame, rinvenute a Salona, è di buona fattura; il corpo ceramico di quasi tutti gli esemplari è di colore beige-arancio (A1); solo pochi sono di colore beige-giallo (A2) e di colore rosso-bruno (B2).

Si deve sottolineare la particolarità della statuetta di Minerva (Cat. n.89), rinvenuta integra e in buono stato di conservazione nella zona di Grudine a Salona, insieme ad altro materiale che indicava la presenza di un altare⁹. Le peculiarità tecnico-stilistiche, come l'esecuzione e l'uniformità dei dettagli resi in maniera schematica, e la presenza di un dupondio di Antonino Pio, l'hanno inquadrata nella produzione locale della fine del II secolo d.C. Non è stato individuato un confronto puntuale con i pezzi di altre collezioni, in particolar modo con quelli conservati nei musei croati¹⁰.

Numerose sono le terrecotte raffiguranti Venere; quella del tipo "Venere Capitolina" (Cat. n.90), per le caratteristiche iconografiche e stilistico-formali, trova puntuali confronti con le statuette rinvenute in Gallia. Forse il pezzo più interessante è rappresentato dalla figura della cosiddetta "Venere con tre Amorini" (Cat. n.91), che trova stringenti paralleli con le statuette rinvenute in Tunisia, databili all'inizio del III secolo d.C. E' interessante notare che nel Museo spatatino sono custodite altre due testine, praticamente identiche a quelle del gruppo di "Venere con tre Amorini" (Cat. nn.92-93). Allo stesso periodo è databile un altro esemplare di testa femminile con alto diadema (Cat. n.94), probabilmente pertinente alla statuetta di "Venere con il sandalo".

Interessante, per il soggetto, risulta una terracotta frammentaria (Cat. n.95): si tratta della figura di un attore che documenta la presenza di un prodotto fittile legato al mondo teatrale nella zona salonitana.

Nelle terrecotte raffiguranti un piede maschile (Cat. n.97), un gallo (Cat. n.98), una testa di cavallo (Cat. n.99), soggetti frequenti in molte repliche di diverse collezioni, si riscontra la tipologia artigianale romana di età imperiale. Per le caratteristiche della tecnica usata e per il linguaggio formale, queste ultime

⁹ RENDIĆ MIOČEVIĆ, 1952, p. 148, s.

¹⁰ Sono scarse le pubblicazioni delle terrecotte romane custodite dai musei croati; di un piccolo gruppo fittile, custodito al Museo Archeologico di Zara, è pubblicata la fotografia in: AA.VV, *Vodič*, Zadar 1971, p. 37.

potrebbero essere considerate pezzi “d’importazione”, ipotesi suffragata anche dal fatto che, fino ad oggi, non è documentata l’esistenza di botteghe fittili in area salonitana.

Sebbene di numero limitato, i pezzi romani sono di notevole valore documentario. Essi risultano importanti per la conoscenza del livello politico-economico della regione e delle espressioni artigianali locali, maturate, sicuramente, in conseguenza di molteplici esperienze culturali della *Dalmatia*, la provincia romana in cui la società corrispondeva meglio che in ogni altra provincia al modello dell’Italia antica¹¹.

Infine, bisogna sottolineare che il problema di fondo, cioè di individuare il centro di produzione o il luogo di provenienza delle terrecotte spalatine, è arduo e complesso per la mancanza di riferimenti archeologici precisi. Per il materiale coroplastico rinvenuto sull’isola di Lissa sono, purtroppo, scarse le indicazioni riguardo la provenienza e, allo stato attuale della documentazione, vi sono pochi elementi sicuri che potrebbero confermare l’ipotesi della produzione locale¹². Tra le terrecotte rinvenute nella necropoli di Martvilo non è stato possibile, malgrado una dettagliata analisi del materiale, accertare con sicurezza un gruppo di origine locale perché la loro decontestualizzazione limita notevolmente la lettura complessiva di tali manufatti; malgrado questi inconvenienti alcune terrecotte sono state attribuite alla produzione locale per la loro atipicità iconografica¹³.

Per quello che riguarda l’identificazione del luogo di produzione del materiale proveniente da Lesina bisogna dire che gli elementi certi su cui basare l’esistenza di una bottega locale sono piuttosto scarsi: come si è già accennato, anche in questo caso la documentazione relativa ai rinvenimenti risulta estremamente frammentaria¹⁴.

¹¹ *Salona* divenne uno dei centri più importanti del litorale illirico; in seguito alla conquista di Cesare, nel 47 a.C., risulta il centro commerciale più importante della provincia: G. ALFÖLDY, *La Dalmazia nella storia dell’Impero Romano* in *AttiMemScDalm*, XIV, III, 1990-1991, p. 113 ss.

¹² E’ nota l’esistenza di tre fornaci a Lissa: durante gli scavi di recupero, nel 1948, nella necropoli di “Martvilo”, venne scoperta una grande fornace, distrutta subito dopo il ritrovamento (ABRAMIĆ, 1949, p. 13, tav. V; *Issa* 1986, pp. 3, 15); nel 1980 furono rinvenuti, nella stessa necropoli i resti di una piccola fornace insieme ad un frammento della matrice di “Firmalampe” (KIRIGIN-MARIN, 1985, p. 52, fig. 6); nelle vicinanze della necropoli di “Vlaška njiva” furono trovati i resti di un’altra fornace (KIRIGIN, 1983 a, p. 28).

¹³ Soltanto l’analisi dell’argilla, che purtroppo non è stato possibile effettuare, avrebbe potuto confermare tale ipotesi.

¹⁴ E’ da segnalare la scarsità di terrecotte figurate ritrovate a Cittavecchia, e in generale sull’isola di Lesina, dovuta alla quasi totale mancanza di indagini stratigrafiche. E’ nota, però, l’esistenza di un frammento di una matrice fittile per la produzione di

Affrontare un discorso sulle botteghe di produzione coroplastica a Salona risulta, al momento, difficile perché mancano riferimenti archeologici precisi. Comunque occorre sottolineare che le terrecotte provenienti da Salona, eterogenee per tipologia e per cronologia, databili in un lungo arco di tempo che va dall'età classica (la figura femminile Cat. n.9), all'Ellenismo (figura di un giovane: Cat. n.27; di Cibele: Cat. n.30; le testine del tipo "Tanagrino": Cat. nn.59-60; e le are: Cat. nn.78-79) e all'epoca Imperiale (Cat. nn.89-99), attestano la presenza di prodotti fittili già dalla formazione della subcolonia issea¹⁵, fino al periodo del posteriore *ager Salonitanus*¹⁶. Ci si augura che con il proseguire delle ricerche sul territorio salonitano si possa far luce sugli aspetti che ancora risultano sfuggenti.

Solo con future campagne di scavo sulle isole di Lesina e di Lissa¹⁷ e a Salona¹⁸, luoghi di rinvenimento delle terrecotte spalatine, sarà possibile risolvere i numerosi interrogativi sulla produzione fittile di questi siti, inoltre sarà più facile dare una risposta più precisa sull'origine delle terrecotte esaminate. La mancanza di dati archeologici più sicuri ha costituito un limite nell'accertamento della datazione, che si è potuta definire soltanto in base a confronti tipologici e specifici con materiale già pubblicato nella letteratura specializzata.

In conclusione, i novantanove oggetti della collezione coroplastica spalatina, pregevoli per varietà iconografica e cronologica, sono un prezioso documento,

---

statuette del tipo "Tanagra", proveniente da Cittavecchia e custodita al Museo Archeologico di Zagabria (B. MIGOTTI, *Grčko-helenistička keramika...*, in *VjesMuzZagreb*, 3, XIX, 1986, p. 147; B. MIGOTTI, *Grčko-helenistička keramika...*, II, in *VjesMuzZagreb*, 3, XXII, 1989, p. 19, s, fig. 1, tav. 7). Sulle terrecotte provenienti da Cittavecchia: NARDELLI, 1991.

¹⁵ A Salona esisteva una comunità dei mercanti issei: CAMBI- KIRIGIN-MARIN, 1980, p. 82.

¹⁶ Sull'architettura sacrale salonitana: E. MARIN, *Certaines caractéristiques de l'architecture religieuse romaine sur le littoral oriental de l'Adriatique*, in *VjesDal*, LXX-LXXI, 1968-1969, pp. 155-176; su Salona cosmopolita: E. MARIN, *Sur la présence des populations d'origine occidentale, en particulier hispanique, dans la région de Salone*, in *VjesDal*, 77, 1984, pp. 81-91.

¹⁷ Di grande aiuto, a questo proposito, sarà la pubblicazione degli scavi di recupero effettuati nella necropoli di "Vlaška njiva". Nel 1983 vennero scavate e documentate più di duecentocinquanta tombe databili dal periodo ellenistico a quello romano; i corredi tombali sembrano essere meno ricchi di quelli della necropoli di Martvilo: B. KIRIGIN, *Issa-Antička nekropola na Vlaškoj njivi*, in *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XV, 1983, pp. 27-30.

¹⁸ Di notevole importanza sarà anche la pubblicazione degli scavi di recupero effettuati a Salona tra il 1986 e il 1987, con la scoperta di oltre 100 iscrizioni, 22 sarcofagi e 561 tombe databili dal I al IV sec. d.C.: AA.VV., *Preliminary report about the Excavations on the Route of the Solin By-pass*, in *VjesDal*, 80, 1987, pp. 7-54, tavv. I-XII.

non soltanto per le loro intriseche qualità, quanto come possibile spunto per un ulteriore approfondimento sul valore culturale delle terrecotte e per gli studi relativi alla vita religiosa e ai culti praticati in questa parte della Dalmazia.

POPIS LITERATURE

Kratice za časopise su uzete iz *Archäologische Bibliographie*.

ABRAMIĆ, 1949

M. ABRAMIĆ, *Arheološka istraživanja grčke kolonije Isa na otoku Visu*, *Ljetopis Jugoslavenske Akademije*, 55, 1949, s. 9-14, T. I-IV.

ARANEI, 1987

R. ARANEI, *Maschere e busti fittili femminili a Spina*, *RdA*, 11, 1987, s. 34-55.

BARONI - CASOLO, 1990

S. BARONI, V. CASOLO, *Terrecotte votive, Piccole figure muliebri panneggiate*, V, Firenze 1990.

BARRA BAGNASCO, 1977

M. BARRA BAGNASCO, *Problemi di coroplastica u G. A., Locri Epizefiri*, I, Firenze 1977, s. 147-246.

BELL, 1981

M. BELL, *Morgantina Studies. I. The Terracottas*, Princeton 1981.

BESQUES, III

S. BESQUES, *Musée national du Louvre. Catalogue raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite grecs étrusques et romains. Époque hellénistique et romaine. Grèce et Asie Mineure*, III, 1-2, Paris 1971-1972.

BESQUES, IV

S. BESQUES, *Musée national du Louvre. Catalogue raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite grecs, étrusques et romains. Époque hellénistique et romaine. Italie méridionale, Sicilie, Sardaigne*, IV, Paris 1986.

BESQUES MOLLARD, 1963

S. BESQUES MOLLARD, *Musée national du Louvre. Catalogue raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite grecs et romains*, II, Myrina, Paris 1963.

BONGHI JOVINO, *Capua II*

M. BONGHI JOVINO, *Capua preromana. Terrecotte votive*, II, *Le staupe*, Firenze 1971.

BREITENSTEIN, 1941

N. BREITENSTEIN, *Danish National Museum, Catalogue of terra-cottas, Cypriote, Greek, Etrusco-Italian and Roman*, Copenhagen 1941.

BURR THOMPSON, 1952

D. BURR THOMPSON, *Three centuries of Hellenistic Terracottas*, *Hesperia*, 21, 1952, s. 116-164, T. 32-42.

BURR THOMPSON, 1963

D. BURR THOMPSON, *Troy. The Terracotta Figures of the Hellenistic Period*, Supl. Mongr., 3, Princeton 1963.

CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1980

N. CAMBI, B. KIRIGIN, E. MARIN, *Excavations at Issa, island of Vis, Yugoslavia 1976, 1979. A preliminary Report*, RdA, IV, 1980, s. 81-91, T. 5-14.

CAMBI-KIRIGIN-MARIN, 1981

N. CAMBI, B. KIRIGIN, E. MARIN, *Zaštitna arheološka istraživanja helenističke nekropole Isse (1976. i 1979. god.). Preliminarni izvještaj*, VjesDal, LXXV, 1981, s. 63-83, T.VII.-XVIII.

CAPORUSSO, 1975

D. CAPORUSSO, *Coroplastica arcaica e classica nelle Civiche Raccolte Archeologiche (Magna Grecia, Sicilia e Sardegna)*, NotMilano, Suppl. I, Milano 1975.

CURTI, 1989

E. CURTI, *Il culto d'Artemis-Bendis ad Eraclea*, u G. A., *Studi su Siris-Eraclea, Archeologia Perusina*, 8, Roma 1989, s. 23-30, T. I.

DE JULIIS - LO IACONO, 1988

E. M. DE JULIIS, D. LO IACONO, *Il Museo Archeologico di Taranto*, Taranto 1988.

DELLA TORRE - CIAGHI, 1980

O. DELLA TORRE, S. CIAGHI, *Terrecotte figurate ed architettoniche del Museo Nazionale di Napoli I, Terrecotte figurate da Capua*, Napoli 1980.

DENEAUVE, 1964

C. DENEAUVE, *Terres cuites de l'Afrique Romaine*, CahByrsa, 10, 1964, s. 122-135, T. I.-V.

DENEAUVE, 1987

J. DENEAUVE, *Figurines et lampes africaines*, AntAfr, 23, 1987, s. 203-208, sl. 12-13.

EAA, I-XII

G. A. *Enciclopedia dell'Arte Antica*, I-XII, Roma 1953-1966.

GABRIČEVIĆ, 1968

B. GABRIČEVIĆ, *Antički spomenici otoka Visa, Viški spomenici*, Split 1968, s. 5-58; isto u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17, 1968, s. 5-60.

GRAEPLER, 1984,

D. GRAEPLER, *Untersuchungen zu den Hellenistischen Terrakotten aus Tarent, ein Arbeitsbericht*, Taras, IV, 1984, s. 85-118, T. XXV-XXXII.

Greci, 1996

G.A., *I Greci in occidente* /katalog izložbe u redakciji G. Pugliese Caratelli/ Roma 1996.

HERDEJÜRGEN, 1982

H. HERDEJÜRGEN, *Tarentinische Terrakotten. Antike Kunstwerke aus der Sammlung Ludwig II. Terrakotten und Bronzen*, Basel 1982.

HIGGINS, 1969

R. A. HIGGINS, *Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum*, I, 1, 2, London 1969, 1970.

HIGGINS, 1970

R. A. HIGGINS, *Tarantine Terracottas*, u G. A., *Atti del 10° Congresso di Studi sulla Magna Grecia*, Taranto 1970, s. 267-282.

HIGGINS, *Tanagra*

R. A. HIGGINS, *Tanagra and the Figurines*, London, b.g.

Himera, II

G. A., *Himera II, Campagne di scavo 1966-1973*, Roma 1976.

HUTON, 1899

C. A. HUTON, *Greek Terracottas Statuettes*, London 1899.

Issa, 1983

B. KIRIGIN, *Issa, Otok Vis u helenizmu /katalog izložbe/*, Split 1983.

Issa, 1986

G. A., *Issa. Otok Vis v helenizmu /katalog izložbe/*, Ljubljana 1986.

JACOBONE, 1988

C. JACOBONE, *Le stipi votive di Taranto*, Roma 1988.

JELIĆ - BULIĆ - RUTAR, 1894

L. JELIĆ, F. BULIĆ, S. RUTAR, *Vodja po Spljetu i Solinu*, Zadar 1894.

KILMER, 1977

M. F. KILMER, *The Schoulder Busts in Sicily and South and Central Italy: A Catalogue and materials for dating, Studies in Mediterranean Archaeology*, LI, 1977.

KIRIGIN, 1996

B. KIRIGIN, *Issa. Grčki grad na Jadranu*, Zagreb 1996.

KIRIGIN, 1983 a

B. KIRIGIN, *Issa-Antička nekropola na Vlaškoj Njivi, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XV,1, 1983, s. 27-30.

KIRIGIN, 1983

B. KIRIGIN, *Helenistička nekropola Isse, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XV,1, 1983, s. 22.

KIRIGIN, 1984

B. KIRIGIN, *Issa 84 - Zaštitni arheološki radovi, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XVI, 3, 1984, s. 46.

KIRIGIN - MARIN, 1985

B. KIRIGIN, E. MARIN, *Issa '80. Preliminarni izvještaj sa zaštitnih iskopavanja helenističke nekropole Martvilo u Visu. Novi i neobjelodanjeni natpisi iz Visa, VjesDal*, 78, 1985, s. 45-72, T. VIII-XII.

KLEINER, 1942

G. KLEINER, *Tanagrafiguren. Untersuchungen zur hellenistischen Kunst und Geschichte, JdI*, 15, Berlin 1942.

LETTA, 1971

C. LETTA, *Piccola coroplastica metapontina nel Museo Archeologico Provinciale di Potenza*, Napoli 1971.

LEVI, 1926

A. LEVI, *Le terrecotte figurate del Museo Nazionale di Napoli*, Firenze 1926.

LEYENAAR PLAISIER, 1979

P. G. LEYENAAR - PLAISIER, *Les terres cuites grecques et romaines. Catalogue de la Collection du Musée National des Antiquités à Leiden*, Leiden 1979.

LIBERTINI, 1930

G. LIBERTINI, *Il Museo Biscari*, Milano 1930.

LIMC, I-VII

G. A., *Lexicon Iconographicum Mythologiae classicae*, I - VII, Zürich - München 1981 - 1994.

LIPPOLIS, 1982

E. LIPPOLIS, *Le testimonianze del culto in Taranto greca, Taras*, II, 1-2, 1982, s. 81-135, T. XXX-XXXIV.

LISSI, 1961

E. LISSI, *La collezione Scaglione a Locri, AttiMGrecia*, IV, 1961, s. 67-128.

LO PORTO, 1988

F. G. LO PORTO, *Testimonianze archeologiche di culti metapontini, Xenia*, 16, 1988, s. 22, dr.

LO PORTO, 1991

F. G. LO PORTO, *Timmari, l'abitato, le necropoli, la stipe votiva*, Roma 1991.

Magna Grecia, 1985, 1987

G. A., *Magna Grecia*, /u redakciji G. Pugliese Caratelli/, *Mediterraneo, le metropole e la fondazione delle colonie*, Milano 1985; *Magna Grecia, Lo sviluppo politico, sociale ed economico*, Milano 1987.

Megale Hellas, 1983

G. A., *Megale Hellas, Storia e Civiltà della Magna Grecia* /u redakciji G. Pugliese Caratelli/ Milano 1983.

MOLLARD BESQUES, 1954

S. MOLLARD BESQUES, *Musée national du Louvre. Catalogue raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite grecs, étrusques et romains*, I, *Époque préhellénistique, géométrique, archaïque et classique*. Paris 1954.

Naš Jadran, 1938

G. A., *Naš Jadran, prirodne ljepote i umjetnosti*, Split 1938.

Napoli, 1996

G. A., *I Greci in Occidente, La Magna Grecia nelle Collezioni del Museo Archeologico di Napoli* /katalog izložbe u redakciji G. Pugliese Caratelli/, Napoli 1996.

NARDELLI, 1991

B. NARDELLI, *Le terrecotte figurate del Museo Archeologico di Zara, Diadora*, 13, 1991, s. 43-51, T. I-II.

NIKOLANCI, 1962

M. NIKOLANCI, *Helenistička nekropola Isse, VjesDal*, LXIII-LXIV, 1961 - 1962, s. 83-86, T. V-VIII.

NIKOLANCI, 1966

M. NIKOLANCI, *Arhaiski import u Dalmaciji*, *VjesDal*, LXVIII, 1966, s. 89-118, T. XI-XXI.

Ninfei, 1991

G. A., *Ininfei di Locri Epizefiri. Architettura, culti erotici, sacralità delle acque* /u redakciji F. Costabile/, Catanzaro 1991.

Ori Taranto, 1985

G. A., *Gli Ori di Taranto in età ellenistica* /katalog izložbe u redakciji E. de Julii/, Milano 1985.

PAUTASSO, 1996

A. PAUTASSO, *Le terrecotte arcaiche e classiche del Museo Civico di Castello Ursino a Catania*, Palermo 1996.

RENDIĆ MIOČEVIĆ, 1952

D. RENDIĆ MIOČEVIĆ, *Glinena statueta Minerve (Atene) iz Solina*, *VjesDal*, LIV, 1952, s. 148- 51, sl. 1 a-b, T. VIII.

ROBINSON, *Olynthus*, IV, VII, IX

D. M. ROBINSON, *Excavations at Olynthus, the terra-cottas of Olynthus found in 1928*, IV, Baltimore 1931; VII, Baltimore 1933; IX, Baltimore 1952.

SCATOZZA HÖRICH, 1987

L. A. SCATOZZA HÖRICH, *Le Terrecotte figurate di Cuma del Museo Archeologico Nazionale di Napoli*, Roma 1987.

Sicilia Antica, I, II, III

G. A., *Sicilia Antica* /u redakciji E. Gabba, G. Vallet/, I, II, III, Napoli 1980.

Spina, 1994

G. A., *Spina, Storia di una città tra Greci ed Etruschi* /katalog izložbe u redakciji F. Beri, P. G. Guzzo/, Ferrara 1994.

Vis, 1974

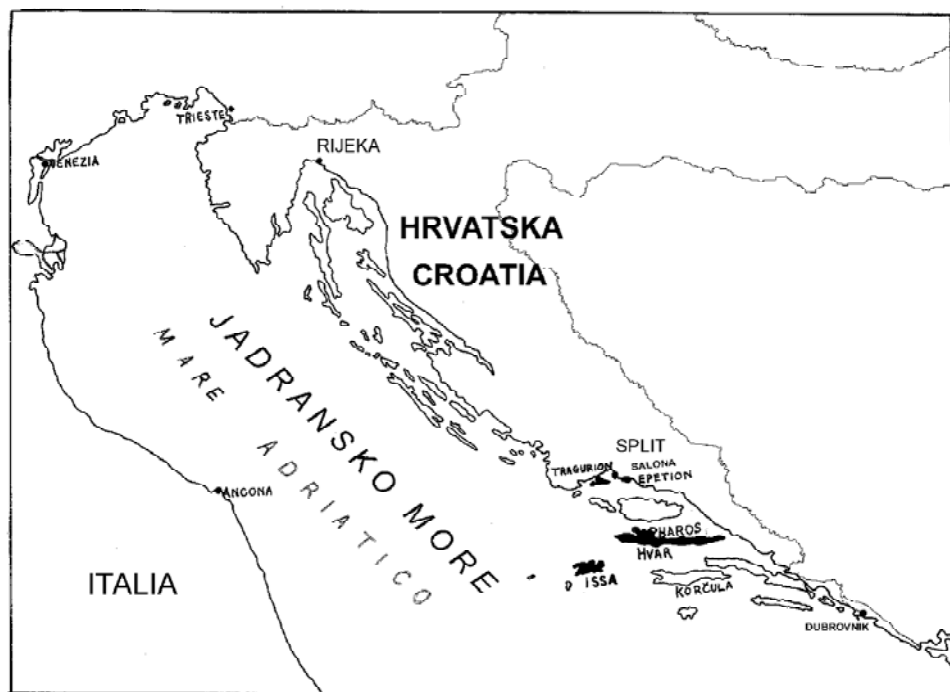
G. A., *Vis, otok partizanske slobode*, 1974.

WINTER, I, II

F. WINTER, *Die antiken Terrakotten*, I, II, u *Die Typen der figürlichen Terrakotten*, Berlin, Stutgard 1903.

WUILLEUMIER, 1939

P. WUILLEUMIER, *Tarente. Des origines à la conquête romaine*, Paris 1939.

Nalazišta terakotne plastike.

I siti archeologici della provenienza delle terrecotte.

1

2

3

4

5

6

7

9

10

11

12a

12b

13

14

15

17, 16

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

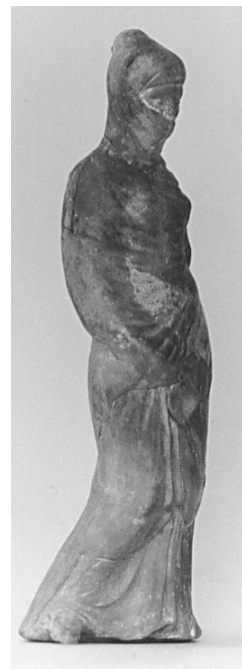
36

37

38

38a

39

40

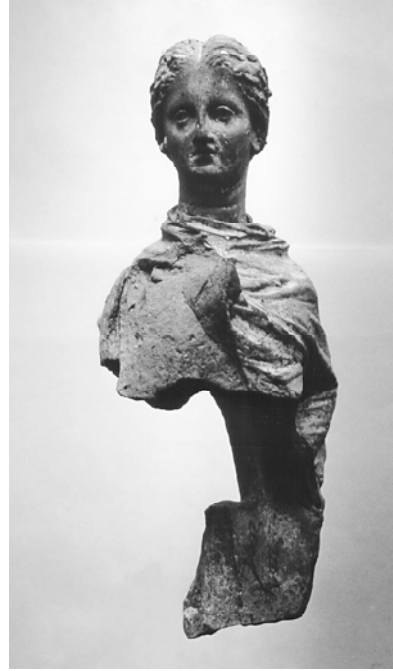
41

42

43a

43b

44

45

46

47

48

49

50

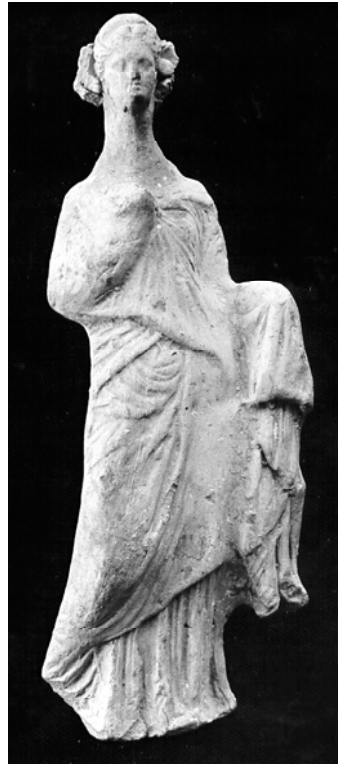
51a

51b

53

52

54

55

56

57

58

59a

59b

60

61

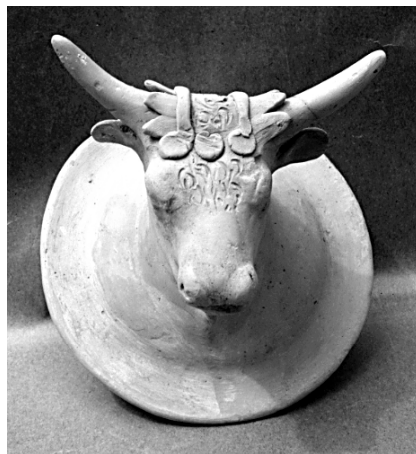
62

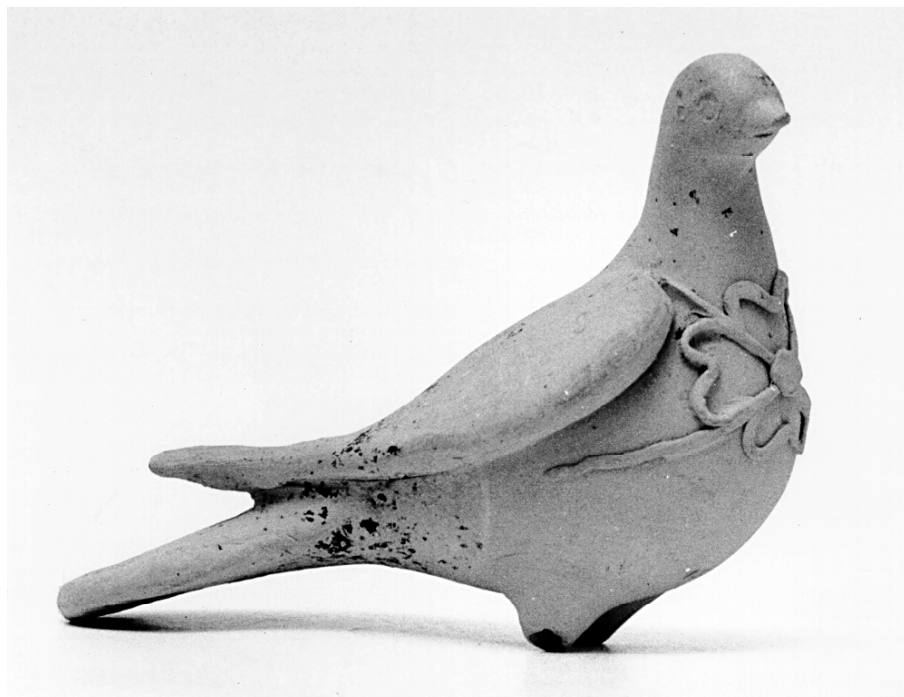
63

64

65

66

68

67

70

69

71

72

73

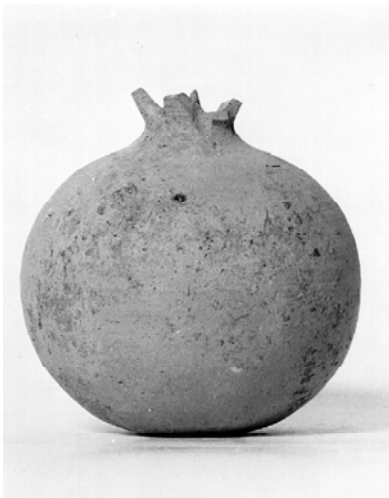
74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

89

89a

90

91

92

93

94a

94b

95a

95b

96

97

98

99